

จากพื้นที่เรียนรู้
สู่วิถีเกษตรพอเพียง

บทเรียนจากการประยุกต์ใช้
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากพื้นที่เรียนรู้
สู่วิถีเกษตรพอเพียง

บทเรียนจากการประยุกต์ใช้
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากพื้นที่เรียนรู้ สู่วิถีเกษตรพอเพียง

บทเรียนจากการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ที่ปรึกษา: นายวรยุทธ เนาวรัตน์

บรรณาธิการ: นายสุชาติ ถนอม
นางสาววนิดา เสร็จกิจ

เรียบเรียงและสังเคราะห์องค์ความรู้: นางสาวหทัยรัตน์ พ่วงเชย
นางวราลักษณ์ ไชยทัพ

ประสานงานและสนับสนุนข้อมูลพื้นที่: นายสุชาติ บาลนคร
นายพงษ์พัฒน์ พิมพ์ขัน

ข้อมูลและความร่วมมือ: คณะอนุกรรมการประสานงานโครงการพัฒนาของ
สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ
สืบสานแนวพระราชดำริ ประจำจังหวัดอุทัยธานี
หน่วยงานภาคี ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด

จัดทำและเผยแพร่โดย: สำนักงานปฏิบัติการภาคกลาง
สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ
สืบสานแนวพระราชดำริ
อาคาร RCP ชั้น 2 โซน A เลขที่ 101 ไทยพาณิชย์ ปาร์ค พลาซ่า
ถนนรัชดาภิเษก แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

พิมพ์ครั้งที่ 1/เผยแพร่ครั้งแรก เดือน กันยายน พ.ศ. 2569

หนังสือเล่มนี้รวบรวม ถอดบทเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากประสบการณ์จริงของเกษตรกร ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อถ่ายทอดกระบวนการน้อมนำแนวพระราชดำริและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับภูมิสังคมและบริบทของพื้นที่

คำนำ

พื้นที่แห่งการเรียนรู้เกษตรกรต้นแบบ ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี คือพื้นที่ที่ให้ความสำคัญกับการสร้าง **“กระบวนการเรียนรู้”** เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง พัฒนาตนเอง และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้อื่นได้ในระยะยาว อีกทั้งยังเป็น **“พื้นที่เรียนรู้เกษตรชุมชน”** ที่สามารถทำหน้าที่เป็นห้องเรียนภาคสนาม ถ่ายทอดประสบการณ์จริงให้กับเกษตรกรรายอื่น ผู้สนใจ และหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่ โดยแปลงต้นแบบแต่ละแห่งเป็นมากกว่าพื้นที่การผลิต แต่ยังเป็นพื้นที่สะสมองค์ความรู้ที่เกิดจากการทดลอง ปรับตัว และแก้ไขปัญหาจริงภายใต้ข้อจำกัดของพื้นที่สูง ทั้งเรื่องน้ำ ดิน ความลาดชัน ตลาด และการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ความรู้เหล่านี้ไม่ได้อยู่ในรูปแบบตำรา หากแต่อยู่ในรูปของการจัดการพื้นที่ การออกแบบระบบเกษตร การเลือกชนิดพืช การบริหารทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างรายได้ และการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวพระราชดำริ มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองอย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาพืชเชิงเดี่ยว เพิ่มความหลากหลายของระบบการผลิต และสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านแปลงต้นแบบทั้ง 6 แปลง ของเกษตรกรตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

.....

สารบัญ

ความสำคัญ 5

แปลงต้นแบบการปลูกอะโวคาโด 11
- นายตั้งชะก้า อีมาด

แปลงต้นแบบสวนส้มโอ 27
- นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

แปลงต้นแบบการปลูกทุเรียนคุณภาพแบบผสมผสาน 43
- นายโจเบ้าแว มดแดง

แหล่งเรียนรู้การปลูกสตรอว์เบอร์รี 63
- นายสีฟ้า กรึงไกร

แปลงต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ 79
- นายวันนบ ขอสุข

แปลงต้นแบบปลูกไม้ป่าเศรษฐกิจเป็นแนวกันชน 101
- นางบุญเตือน ราชสีห์

บทสรุป 116
- จากแปลงเรียนรู้สู่ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab)

ความสำคัญ

ความสำคัญ

ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี หนึ่งในพื้นที่ดำเนินงานของมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ และสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ที่เริ่มกิจกรรมการพัฒนาตั้งแต่ปี 2556 โดยน้อมนำแนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หรือในหลวงรัชกาลที่ 9 ไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนได้มีการสืบสาน รักษา ต่อยอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

พื้นที่ตำบลแก่นมะกรูดครอบคลุม 4 หมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แนวเขตชายป่าห้วยขาแข้ง ทำให้กิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่นี้ต้องดำเนินการภายใต้มาตรา 19 ของพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาระบบน้ำและการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร หรือสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับการสร้าง **“กระบวนการเรียนรู้”** ที่ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง พัฒนาตนเอง และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้อื่นได้ในระยะยาว

จากประสบการณ์การดำเนินงานของมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ พบว่า การพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืนไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการนำองค์ความรู้ภายนอกเข้าไปถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานสนับสนุนและเกษตรกรในพื้นที่ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคม ทรัพยากร และวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบจึงไม่ได้มุ่งให้เป็นเพียง **“ผู้ผลิตที่ประสบความสำเร็จ”** แต่ยกระดับให้เป็น **“พื้นที่เรียนรู้เกษตรชุมชน”** ที่สามารถทำหน้าที่เป็นห้องเรียนภาคสนาม ถ่ายทอดประสบการณ์จริงให้กับเกษตรกรรายอื่น ผู้สนใจ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่

แปลงต้นแบบแต่ละแห่งในตำบลแก่นมะกรูดจึงเป็นมากกว่าพื้นที่การผลิต แต่เป็นพื้นที่สะสมองค์ความรู้ที่เกิดจากการทดลอง ปรับตัว และแก้ไขปัญหาจริงภายใต้ข้อจำกัดของ

พื้นที่สูง ทั้งเรื่องน้ำ ดิน ความลาดชัน ตลาด และการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ความรู้เหล่านี้ไม่ได้อยู่ในรูปแบบตำรา หากแต่อยู่ในรูปของการจัดการพื้นที่ การออกแบบระบบเกษตร การเลือกชนิดพืช การบริหารทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างรายได้

จากกระบวนการคัดเลือกและพัฒนาเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ ได้เกิดแปลงเรียนรู้สำคัญจำนวน 6 แปลง ซึ่งสะท้อนแนวทางการพัฒนาที่หลากหลายและสอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน

1. แปลงต้นแบบการปลูกอะโวคาโดของนายตั้งชะก้า อีมาด สะท้อนการใช้ประโยชน์พื้นที่ลาดเชิงเขาเพื่อพัฒนาไม้ผลเมืองหนาวให้กลายเป็นแหล่งรายได้ระยะยาว โดยใช้การจัดการน้ำอย่างประหยัดและการปลูกแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงของระบบการผลิต

2. แปลงต้นแบบสวนส้มโอของนายปราโมทย์ แก้วกังวาน แสดงให้เห็นการพัฒนาสวนไม้ผลคุณภาพที่เชื่อมโยงการจัดการดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ จนสามารถสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพควบคู่ไปกับการรักษาความสมบูรณ์ของพื้นที่

3. ศูนย์เรียนรู้การปลูกทุเรียนคุณภาพแบบผสมผสานของนายโจเบ้าแว มดแดง เป็นตัวอย่างสำคัญ

ของการจัดการพื้นที่ลาดชันด้วยระบบเกษตรผสมผสาน การใช้พืชหลายระดับชั้น และการออกแบบแนวกันชนด้วยพืชไม้ป่าเศรษฐกิจเพื่อลดความเสี่ยงจากการชะล้างพังทลายของดิน

4. แหล่งเรียนรู้การปลูกสตรอว์เบอร์รีของนายสีฟ้า กรึงไกร สะท้อนการยกระดับสินค้าเกษตรมูลค่าสูงควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สร้างรายได้จากทั้งผลผลิตและประสบการณ์การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

5. แปลงต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ของนายวันนบ ขอสุข เป็นตัวอย่างของการน้อมนำศาสตร์พระราชาแนวเกษตรทฤษฎีใหม่และหลักกสิกรรมธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการอ่านภูมิประเทศ การจัดการน้ำ การฟื้นฟูดิน และการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน

6. แปลงตัวอย่างพืชไม้ป่าเศรษฐกิจเป็นแนวกันชนของนางบุญเตือน ราชสีห์ แสดงให้เห็นแนวคิดการใช้ป่าเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศ ป้องกันการพังทลายของดิน จัดการน้ำ และสร้างทุนระยะยาวให้แก่ครอบครัวผ่านการปลูกไม้เศรษฐกิจและพืชอาหารร่วมกัน

แม้แปลงเรียนรู้ทั้งหกแห่งจะมีรูปแบบการผลิตแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบจุดร่วม

สำคัญ คือการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวพระราชดำริ มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเอง โดยเริ่มจากการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาพืชเชิงเดี่ยว เพิ่มความหลากหลายของระบบการผลิต และสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เอกสารชุดนี้จึงเป็นการรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากแปลงต้นแบบทั้ง 6 แปลง เพื่อถอดบทเรียน วิธีคิด หลักการจัดการ และประสบการณ์จริงของเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของแบบแผนการพัฒนาพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด และเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ทำกินในเขตป่าในบริบทอื่น ๆ ต่อไป

แปลงต้นแบบ สวนอะโวคาโด

นายตั้งชะก้า อีมาด

แปลงต้นแบบการปลูก อะโวคาโด แบบผสมผสาน

> “ปลูกง่าย ดูแลง่าย ลงทุนน้อย
> สร้างรายได้ระยะยาว
> เพื่อครอบครัวและลูกหลาน”
>
> – นายตั้งชะก้า อีมาด –

นายตั้งชะก้า อีมาด

บ้านม้ดอง หมู่ 4 ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

เป้าหมายของเกษตรกร

- เป็นแหล่งรายได้รองรับในวัยเกษียณ
- สร้างมรดกให้ลูกหลาน (ลูก 5 คน หลาน 11 คน)
- อะโวคาโดปลูกง่าย เหมาะกับพื้นที่ยังไม่ค่อยมีใครปลูก

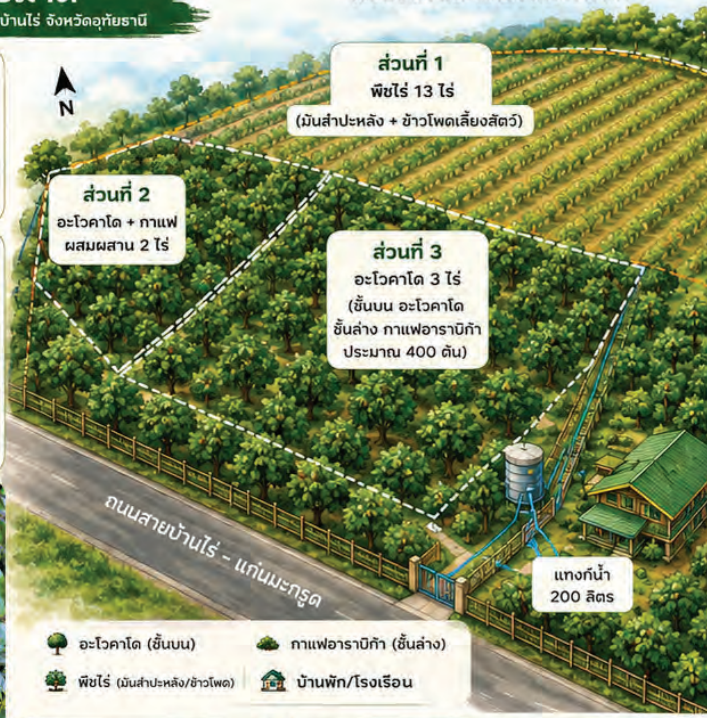
ข้อมูลการผลิต

- อะโวคาโดทั้งหมด 90 ต้น (ให้ผลผลิตแล้ว 50 ต้น)
- อายุเริ่มให้ผลผลิต 5–6 ปี
- ระยะปลูก 10 x 10 เมตร
- ปลูกหลายสายพันธุ์ เพิ่มโอกาสติดผล
- พืชร่วม : กาแฟอาราบิก้า ไม้ผลอื่นๆ และพืชอาหารในสวน

นายตั้งชะก้า อีมาด

ผังแปลงและการจัดการพื้นที่

ช่วงเวลาเก็บเกี่ยว (ระยะออกดอก–เก็บเกี่ยว ≈ 8 เดือน)

ปีเตอร์สัน	บูร 7	บัคคาเนีย	น้ำหยด	แฮส (ลูกเล็ก)
ก.ค. – ส.ค.	ก.ค. – ส.ค.	ส.ค. – ก.ย.	ส.ค. – ก.ย.	ม.ค.

สายพันธุ์ที่ปลูก

ปีเตอร์สัน แฮส บัคคาเนีย บูร 7 น้ำหยด

ผลผลิตโดยเฉลี่ย

ปีที่ผลผลิตมาก 80–100 กก./ต้น

ปีที่ผลผลิตน้อย 10–20 กก./ต้น

การสังเกตความแก่

- ✓ ขั้วผลเป็น
- ✓ ผิวใส ไม่ขรุขระ
- ✓ เริ่มมีผลร่วง
- ✓ ทดลองเก็บ 2–3 ลูก บ่มในลัง 2–3 วัน ถ้าสุกเก็บได้

บทเรียนสำคัญจากแปลง

- น้ำสำคัญที่สุด ในระยะเริ่มต้น ต้นตั้งตัวได้ โตไว
- ปลูกหลายสายพันธุ์ ช่วยผสมเกสร ติดผลดี
- คลุมโคนต้นด้วยฟาง/ใบไม้ รักษาความชื้น ลดวัชพืช เพิ่มอินทรียวัตถุ
- ดูแลเชิงป้องกันด้วยวิธีธรรมชาติ ลดต้นทุน เพิ่มความยั่งยืน

แปลงต้นแบบ สวนอะโวคาโด

นายตั้งชะก้า อีมาด

แนวคิดการออกแบบ

> “การออกแบบสวนไม้ผลบนฐานการจัดการพื้นที่ น้ำ และการเปลี่ยนผ่านของระบบผลิตเพื่อรายได้ระยะยาว”

แปลงของนายตั้งชะก้า อีมาด ไม่ได้เป็นเพียงแปลงปลูกอะโวคาโด แต่เป็น **“ห้องเรียนภาคสนาม”** ที่สะท้อนให้เห็นกระบวน***การเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรยังชีพและพืชไร่เดิม ไปสู่ระบบไม้ผลเศรษฐกิจ***ระยะยาวผ่านการออกแบบพื้นที่อย่างมีตรรกะ ความสำคัญของแปลงนี้ไม่ได้อยู่ที่จำนวนต้นหรือรายได้จากอะโวคาโด แต่อยู่ที่วิธีคิดของเกษตรกรในการจัดการ **“ช่วงเปลี่ยนผ่าน”** ซึ่งเป็นช่วงเปราะบางที่สุดของการเปลี่ยนระบบผลิต

ความรู้ที่ซ่อนอยู่ในแปลงนี้ไม่ใช่เทคนิคปลูกอะโวคาโดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นความรู้เรื่องการประคองรายได้ระหว่างรอผลผลิตระยะยาว การจัดวางพืชตามลำดับเวลา การใช้พื้นที่แบบซ้อนชั้น และการสร้างระบบน้ำต้นทุนต่ำให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่จริง

ปลูกไม้ผลเพื่อรายได้ระยะยาว โดยครัวเรือนไม่ขาดรายได้ระหว่างรอผลผลิต

เมื่อพิจารณาผังแปลงของนายตั้งชะก้า จะเห็นชัดว่าพื้นที่ไม่ได้ถูกจัดแบ่งตามชนิดพืชแบบตายตัว แต่ถูกจัดตาม **“หน้าที่ของพื้นที่”** และ **“ลำดับเวลาของรายได้”** เป็นหลัก พื้นที่แปลงทั้งหมด 18 ไร่ ในพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 500 เมตร สภาพพื้นที่ราบสลับที่ดอน ดินเหนียว และมีความสามารถในการเก็บความชื้นได้ดี ลักษณะพื้นที่แบบนี้ถือว่าเหมาะสมกับการปลูกอะโวคาโด เพราะอะโวคาโดต้องการพื้นที่ที่มีความชื้นพอเหมาะ แต่ไม่ชอบน้ำขัง ขณะเดียวกันพื้นที่สูงที่มีอากาศเย็นและมีน้ำค้างในช่วงฤดูหนาวกลับกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยกระตุ้นการออกดอกและการติดผลได้ดี

การแบ่งโซนพื้นที่ 13 ไร่เดิม ให้ยังคงรักษาพื้นที่พืชไร่เดิมไว้ ทั้งมันสำปะหลังและข้าวโพด ไม่ใช่เพราะเกษตรกรยังไม่พร้อมเปลี่ยน แต่เพราะพื้นที่ส่วนนี้ทำหน้าที่เป็น **“ฐานรายได้ประจำ”** เพื่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจครัวเรือนในช่วงที่ไม้ผลยังไม่ให้ผลผลิต

ส่วนพื้นที่ 5 ไร่ที่เริ่มเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบไม้ผล ถูกวางตำแหน่งใกล้บ้านและใกล้ระบบน้ำมากที่สุด ซึ่งสะท้อนตรรกะสำคัญของเกษตรกรว่า ***“พืชที่ต้องการการดูแลเข้มข้นในระยะต้น ต้องอยู่ในพื้นที่ที่เข้าถึงง่ายที่สุด”*** การวางตำแหน่งอะโวคาโดไว้ด้านหน้าแปลงและติดระบบน้ำ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ไม่ได้กำหนดโดยความว่าง แต่กำหนดโดย **“ความสามารถในการดูแล”** ผังแปลงนี้จึงไม่ใช่แค่แผนที่ แต่เป็นผลลัพธ์ของการจัดลำดับความสำคัญระหว่างรายได้ น้ำ แรงงาน และความเสี่ยง

การจัดวางพืชจากระดับชั้นและกำหนดหน้าที่ของพืชแต่ละชนิดที่ปลูก

ในเชิงระดับความสัมพันธ์ของพืช จะพบว่าอะโวคาโดในแปลงนี้ไม่ได้ถูกปลูกแบบสวนเชิงเดี่ยว แต่ใช้ระบบพืชสองชั้น (Multi-layer Farming) รูปแบบการปลูกในแปลงใช้หลัก **“พืชสองชั้น”** โดยจัดให้อะโวคาโดเป็นไม้ชั้นบน และปลูกกาแฟอาราบิก้าไว้ด้านล่าง อะโวคาโดทำหน้าที่เป็น **“พืชหลัก”** ของระบบ เพราะเป็นพืชเศรษฐกิจระยะยาว มีมูลค่าสูง และเป็นแกนรายได้ในอนาคต แต่ในช่วงที่ต้นยังเล็ก พื้นที่ใต้ทรงพุ่มจะยังไม่ถูกใช้ประโยชน์เต็มที่ เจ้าของแปลงจึงปลูกกาแฟอาราบิก้าเป็น **“พืชรอง”** ใต้ทรงพุ่มอะโวคาโด ซึ่งสะท้อนหลักคิดสำคัญว่า พื้นที่ว่างไม่ควรปล่อยว่าง หากยังมีศักยภาพให้สร้างรายได้ สิ่งที่น่าสนใจของแปลงนี้ไม่ใช่เพียงการปลูกอะโวคาโด แต่คือ **“การออกแบบแปลง”** ที่สะท้อนความเข้าใจเรื่องการใช้พื้นที่อย่างมีระบบ นายตั้งชะก้าไม่ได้เปลี่ยนพื้นที่ทั้งหมดมาปลูกไม้ผลทันที ***แต่เลือกจัดสรรพื้นที่บางส่วนไว้เป็นพืชไร่เพื่อรักษารายได้ประจำ ขณะเดียวกันค่อย ๆ เปลี่ยนพื้นที่เดิมที่ปลูกข้าวไร่ให้กลายเป็นแปลงไม้ผล ถือว่าผ่านวิธีการปลูกแซมในช่วงเปลี่ยนผ่าน***

อะโวคาโด

เป็นผลไม้ที่ปลูกและดูแลง่าย
เหมาะกับพื้นที่
อีกทั้ง ยังไม่ค่อยมีใครปลูก
ต้องการปลูกเพื่อเป็น
แหล่งรายได้รองรับในตอนที่สูงวัย
ที่ไม่สามารถทำงานประจำได้

ต้องการให้เป็นสวนที่มี
พืชหลากหลายในแปลงเดียวกัน
เลยปลูกทั้ง
อะโวคาโด กาแฟ
ที่เป็นพืชรายได้
ปลูกพืชอาหารอื่นๆ
เช่น สะตอ มะม่วง มะขาม
มะพร้าว ผักหวาน
ตั้งใจสร้างไว้เพื่อเป็นมรดก
ให้ครอบครัว
เพราะลุงมีครอบครัวใหญ่
มีลูก 5 คน หลาน 11 คน

วิธีคิดเช่นนี้ช่วยลดความเสี่ยงของเกษตรกร เพราะในช่วงที่อะโวคาโดยังไม่ให้ผลผลิต ยังมีรายได้จากพืชเดิมรองรับอยู่ นอกจากนี้ การออกแบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติของพืชทั้งสองชนิด อะโวคาโดเป็นไม้ทรงสูง มีเรือนยอดกว้าง และสามารถสร้างร่มเงาให้กับกาแฟได้พอดี ขณะที่กาแฟเป็นพืชที่ไม่ชอบแดดจัดและสามารถเติบโตใต้ร่มเงาได้ดี ระบบเช่นนี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่ในแนวดิ่ง ทำให้พื้นที่เดียวกันสร้างรายได้จากพืชมากกว่าหนึ่งชนิด และช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในแปลง

การกำหนดระยะปลูกถือเป็นชุดความรู้สำคัญที่เกิดจากประสบการณ์จริงของเกษตรกร โดยนายตั้งชะก้าใช้ระยะปลูกประมาณ 10 เมตรต่อต้น ซึ่งถือว่าเป็นระยะที่ค่อนข้างกว้างเมื่อเทียบกับไม้ผลทั่วไป แต่เป็นระยะที่เหมาะกับธรรมชาติของอะโวคาโด เพราะเมื่อโตเต็มที่กิ่งก้านจะแผ่ขยายมาก หากปลูกชิดเกินไปจะเกิดการแย่งแสงและแย่งอาหารกัน ทำให้ผลผลิตลดลง ระยะปลูกที่กว้างยังช่วยให้อากาศถ่ายเทดี ลดปัญหาโรคเชื้อราในระยะยาว

การปลูกกาแฟไว้ไม่ได้มีเพียงรายได้เสริม กาแฟยังทำหน้าที่ช่วยรักษาความชื้นหน้าดิน ลดการกระแทกของเม็ดฝน และช่วยลดการเติบโตของวัชพืช ขณะเดียวกัน พืชร่วมอื่น เช่น สะตอ มะม่วง มะพร้าว และมะขาม ไม่ได้ถูกปลูกเพื่อผลผลิตหลัก แต่ทำหน้าที่เป็น **“พืชกันชนทางนิเวศ”** ช่วยสร้างความหลากหลายของระบบ และลดความเปราะบางจากโรคและแมลง ความรู้เชิงทฤษฎีที่ซ่อนอยู่ตรงนี้คือ พืชในระบบไม่ควรแข่งขันกัน แต่ควรใช้ทรัพยากรคนละระดับ คนละช่วงเวลา และคนละหน้าที่ นี่คือการใช้พื้นที่เชิงซ้อนอย่างมีตรรกะ ไม่ใช่การปลูกหลายชนิดแบบกระจัดกระจาย

การวางระบบน้ำในแปลง การจัดการตำแหน่งและระบบพืช

บทเรียนสำคัญที่สุดของแปลงนี้คือ น้ำไม่ได้เป็นเพียงทรัพยากร แต่เป็นตัวกำหนดว่า **“ระบบนี้จะเกิดหรือไม่เกิด”** ประสบการณ์ช่วงแรกที่ต้องขนน้ำเข้ามารดต้นอะโวคาโดทุก 3 วัน สะท้อนให้เห็นชัดว่า แม้อะโวคาโดจะเป็นพืชทนแล้ง แต่ในระยะตั้งต้นกลับเปราะบางมาก บทเรียนจากเกษตรกรคือ ต้นไม้ที่รอดในปีแรก จะเป็นต้นทุนของรายได้ในอีก 5–6 ปีข้างหน้า ดังนั้น น้ำในแปลงนี้จึงไม่ใช่การให้น้ำเพื่อเร่งโต แต่เป็นการให้น้ำเพื่อ **“ประคองระบบ”** เมื่อเริ่มมีระบบน้ำ มีแทงก์เก็บน้ำ และต่อท่อ PVC จากระบบประปาหมู่บ้าน ระบบผลิตจึงเปลี่ยนไป

> **“จากเดิมปลูกได้เท่าที่รดน้ำไหว**
> **เดี๋ยวนี้เพิ่มไปตามปลูกได้เท่าที่ระบบน้ำรองรับ”**

แปลงของนายตั้งชะก้า อีมาด เป็นแปลงที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรยังชีพและพืชไร่ ไปสู่ระบบไม้ผลเศรษฐกิจระยะยาว โดยมี **“อะโวคาโด”** เป็นแกนกลางของระบบเศรษฐกิจครัวเรือน แต่ความสำคัญของแปลงนี้ไม่ได้อยู่ที่จำนวนต้น หรือรายได้จากผลผลิต หากอยู่ที่ **“วิธีคิด”** ในการสร้างระบบรองรับพืชระยะยาวให้เดินต่อได้จริง อะโวคาโดเป็นพืชที่ใช้เวลานานกว่าจะให้ผลผลิต ต้องใช้เวลาประมาณ 5–6 ปี จึงเริ่มให้ผลผลิตเชิงเศรษฐกิจ ดังนั้นโจทย์สำคัญของแปลงนี้จึงไม่ใช่ **“ปลูกอย่างไรให้โต”** แต่คือ **“ทำอย่างไรให้ครัวเรือนอยู่รอดระหว่างรอ”** สิ่งที่ซ่อนอยู่ในแปลงนี้ จึงไม่ใช่เพียงเทคนิคปลูกอะโวคาโด แต่คือความรู้เรื่องการประคองเศรษฐกิจครัวเรือนระหว่างการเปลี่ยนผ่าน การจัดลำดับพืชตามเวลา และการสร้างระบบต้นทุนต่ำให้ไปถึงผลผลิตระยะยาวได้จริง สวนนี้ไม่ได้ถูกแบ่งตามชนิดพืช แต่แบ่งตาม **“หน้าที่ของรายได้”**

“ปลูกของที่ต้องรอ ต้องมีของที่กินระหว่างรอด้วย”

ต้นไม้การผลิต ในฐานะตรรกะของระบบเศรษฐกิจ

หากวิเคราะห์แปลงนี้โดยเปรียบเทียบกับต้นไม้การผลิต จะเห็นว่า **“ราก”** ของระบบไม่ได้เริ่มที่ต้นอะโวคาโด แต่เริ่มที่ต้นทุนธรรมชาติและต้นทุนการเปลี่ยนผ่าน รากของระบบคือพื้นที่สูง อากาศเย็น น้ำค้าง และดินเหนียวที่เก็บความชื้นได้ดี ซึ่งเป็นทุนธรรมชาติของพื้นที่ ขณะที่ต้นทุนอีกส่วนคือระบบน้ำต้นทุนต่ำและแรงงานครัวเรือนที่ใช้ประคองต้นในช่วงเริ่มต้น **“ลำต้น”** ของระบบคือการออกแบบสวนแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เปลี่ยนทั้งแปลงในครั้งเดียว แต่เปลี่ยนบางส่วนและรักษารายได้จากพืชเดิมไว้ **“กิ่ง”** คือการจัดการเชิงคุณภาพ ทั้งการคลุมโคนต้น การใช้ใบไม้ในสวนคืนกลับสู่ดิน การจัดการโรคด้วยการตัดแต่งเฉพาะจุด และการปลูกหลายสายพันธุ์เพื่อเพิ่มการผสมเกสร **“ผล”** คือรายได้จากอะโวคาโดที่เริ่มเกิดขึ้นในระยะยาว แต่ผลที่สำคัญกว่าคือการสร้างระบบรายได้หลายชั้น คือ รายได้ระยะสั้นจากพืชไร่ รายได้ระยะกลางจากกาแฟ และรายได้ระยะยาวจากอะโวคาโด นี่คือโครงสร้างเศรษฐกิจที่ลดความเสี่ยงได้ดีที่สุดของเกษตรกรรายย่อย

ต้นไม้การผลิต อะโวคาโดแบบผสมผสาน

นายตั้งชะก้า อีมาด

บ้านมังคอง หมู่ 4 ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

> “ปลูกง่าย ดูแลง่าย ลงทุนน้อย
> สร้างรายได้ระยะยาว
> เพื่อครอบครัวและลูกหลาน”

ผลลัพธ์ (ผลผลิตและรายได้)

รายได้รวมปี 2568
39,000 บาท/ปี

- อะโวคาโด 40,000 บาท
- กาแฟอาราบิก้า 2,000 บาท
- ต้นทุนหลัก 3,000 บาท (น้ำมันตัดหญ้าและอื่นๆ)

ผลผลิต (ผลลัพธ์)

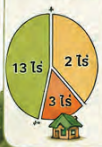
- รายได้ระยะยาว ต้นทุนต่ำ
- มีพืชหลากหลาย ความมั่นคงทางอาหาร
- ฟื้นฟูดิน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์
- ระบบนิเวศสมดุล ลดการใช้สารเคมี
- แหล่งเรียนรู้ และขยายผลให้ชุมชน

กิ่งก้าน (กระบวนการดูแล)

การให้น้ำ	การคลุมดิน	การให้ปุ๋ย	การจัดการโรคและแมลง	การผสมเกสรและติดผล	การเก็บเกี่ยว	การตลาด
ปลูกใหม่ 1.5 ลิตร/ต้น ทุก 3 วัน ต้นโตแล้ว ทุก 10 วัน	ใช้ฟางข้าว และใบอะโวคาโดคลุมโคนต้น รักษาความชื้น และเพิ่มอินทรียวัตถุ	ขี้วัวอัดเม็ด 3-4 กำมือ/ต้น 1 ครั้ง/ปี (ต้นฤดูฝน)	ตัดยอดเหี่ยว ออกประมาณ 1 วา และเผาทำลาย กำจัดกาฝาก และมดแดง	ปลูกอย่างน้อย 2 สายพันธุ์ใกล้กัน ช่วยให้แมลงผสมเกสรติดผลดี	หลังออกดอกประมาณ 8 เดือน สังเกตขั้วโป่ง ผิวใส เริ่มมีผลร่วง ทดลองบ่ม 2-3 วัน	ขายเอง ตลาดชาวไร่ ออเตอร์ราชการ หน้าสวน ราคาดี

ลำต้น (การออกแบบระบบ)

การจัดสรรพื้นที่ 18 ไร่

- **ส่วนที่ 1** พืชไร่ 13 ไร่ (มันสำปะหลัง + ข้าวโพด)
- **ส่วนที่ 2** อะโวคาโด + กาแฟ 2 ไร่ (ด้านหน้าติดถนน)
- **ส่วนที่ 3** อะโวคาโด + กาแฟ 3 ไร่ (แปลงด้านใน)
- **ส่วนที่ 4** บ้านพักและโรงเรือน

ระบบปลูกแบบผสมผสาน

- อะโวคาโด (ชั้นบน) ระยะห่าง 10 x 10 เมตร
- กาแฟอาราบิก้า (ชั้นล่าง) ประมาณ 400 ต้น

ระบบน้ำในสวน

- แทงก์พักน้ำ 200 ลิตร
- ท่อ PVC 4 หุน เชื่อมจากประปาหมู่บ้าน
- ต้นทุนค่าน้ำ 25 บาท/เดือน

ราก (ฐานทรัพยากร)

สภาพพื้นที่

พื้นที่ราบสลับที่ดอน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 500 เมตร อากาศเย็น มีน้ำค้าง เหมาะกับอะโวคาโด

ลักษณะดิน

ดินเหนียว เก็บความชื้นได้ดี ระบายน้ำดีพอเหมาะ

แหล่งน้ำต้นทุน

ระบบประปาหมู่บ้าน มีแทงก์พักน้ำในสวน เพียงพอสำหรับการให้น้ำต้นไม้

ปัจจัยสนับสนุน

กลุ่มเกษตรกร สำนักงานเกษตรอำเภอ โครงการสร้างป่า สร้างรายได้ ม.มิดทองหลังพระ

บทเรียนสำคัญ

น้ำพร้อมในช่วงตั้งตัว คือหัวใจสำคัญ

ออกแบบพื้นที่ดี ใช้ประโยชน์ได้ดีสองชั้น

ปลูกหลายสายพันธุ์ ช่วยผสมเกสรติดผลดี

ดูแลด้วยธรรมชาติ ลดต้นทุน เพิ่มความยั่งยืน

ระยะเวลาตั้งแต่ปลูกจนให้ผลผลิต 5-6 ปี

อะโวคาโด:
เทคนิคการปลูก ผลผลิต และตรรกะของรายได้ระยะยาว

การปลูกอะโวคาโดในฐานะ **“การลงทุนระยะยาวที่ใช้การจัดการมากกว่าทุน”** อะโวคาโดเป็นพืชที่มีจุดเด่นสำคัญคือ ใช้ต้นทุนการผลิตไม่สูงเมื่อเทียบกับไม้ผลเศรษฐกิจชนิดอื่น แต่ต้องใช้เวลาและความต่อเนื่องในการดูแลค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในช่วง 5–6 ปีแรก ซึ่งเป็นช่วงสร้างต้นและระบบรากให้แข็งแรงก่อนเข้าสู่ระยะให้ผลผลิต หัวใจของการปลูกอะโวคาโดในพื้นที่นี้ เริ่มตั้งแต่การเตรียมหลุมปลูก ซึ่งเกษตรกรใช้วิธีขุดหลุมให้ใหญ่กว่าขนาดถุงกล้าเล็กน้อย เพื่อเปิดพื้นที่ให้รากขยายตัวได้ดี และให้ความสำคัญกับ **“รากแก้ว”** เป็นพิเศษ โดยจะดึงรากให้ตรงและตัดรากที่ขดก่อนลงปลูก วิธีนี้สะท้อนความเข้าใจเชิงชีววิทยาของพืชอย่างชัดเจน เพราะรากแก้วที่เดินตรงจะช่วยให้ต้นตั้งตัวเร็ว ดูดน้ำลึก และมีความมั่นคงในระยะยาว

การเลือกพันธุ์

ไม่ใช่เลือกพันธุ์เดียว แต่สร้างระบบผสมเกสรในสวน แปลงนี้ไม่ได้ปลูกอะโวคาโดสายพันธุ์เดียว แต่ใช้หลายสายพันธุ์ร่วมกัน ได้แก่ ปีเตอร์สัน บัคคาเนีย บูธ 7 แฮส และน้ำหยด สิ่งนี้สำคัญมากในเชิงเทคนิค เพราะอะโวคาโดมีระบบการออกดอกแบบสลับเวลา (A/B flowering type) การปลูกหลายพันธุ์ช่วยให้เกิดการผสมเกสรข้ามต้นได้ดีขึ้น เพิ่มโอกาสติดผล และลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ นั่นหมายความว่า ความหลากหลายของพันธุ์ ไม่ได้เป็นแค่ความหลากหลายทางพันธุกรรม แต่คือ **“เครื่องมือเพิ่มผลผลิต”**

ระบบน้ำ

ตัวกำหนดอัตรารอดและศักยภาพผลผลิต ในระยะเริ่มต้นน้ำคือปัจจัยตัดสินความอยู่รอดของต้นกล้า ในกรณีที่ไม่มีน้ำในสวน เกษตรกรต้องขนน้ำจากพื้นที่อื่นเข้ามา ใช้น้ำมันมอเตอร์ไซค์วันละ 1 ลิตร และใช้น้ำประปาหมู่บ้านเดือนละ 25 บาท เพื่อรดน้ำต้นใหม่ทุก 3 วัน ต้นละประมาณ 1.5 ลิตร สิ่งนี้สะท้อนหลักคิดสำคัญว่า ช่วงตั้งต้นของไม้ผล ไม่ใช่ช่วงสร้างรายได้ แต่เป็นช่วงรักษาชีวิตของต้น เมื่อพ้นระยะตั้งตัวแล้ว ระบบน้ำจะเปลี่ยนเป็นให้น้ำทุก 10 วัน ซึ่งแสดงถึงการใช้ระบบน้ำแบบประหยัดและอาศัยความชื้นสะสมในดินร่วมด้วย เทคนิคสำคัญที่ใช้คือ การคลุมโคนต้นด้วยฟางข้าว การใช้ใบไม้ในสวนกลบโคน การปล่อยอินทรียวัตถุย่อยสลายในแปลง สิ่งเหล่านี้ช่วยลดการระเหยน้ำ รักษาอุณหภูมิดิน และเพิ่มอินทรียวัตถุในระยะยาว

เทคนิคการดูแล

ระบบธรรมชาติและต้นทุนต่ำ แปลงนี้ใช้วิธีดูแลที่เรียบง่ายแต่มีประสิทธิภาพ การใช้ขี้วัวอัดเม็ด 3-4 กำมือต่อต้น ปีละ 1 ครั้ง ในช่วงฝนแรก เป็นวิธีบำรุงต้นที่เหมาะกับระบบอินทรียวัตถุสะสมในสวน จุดสำคัญคือ เกษตรกรไม่ได้เร่งปุ๋ยเคมีหนัก เพราะเข้าใจว่าการเร่งต้นเร็วเกินไปอาจทำให้โครงสร้างต้นไม่แข็งแรง อีกเทคนิคที่น่าสนใจคือการ **“ปล่อยธรรมชาติช่วยดูแล”** เช่น ปล่อยเศษใบไม้ย่อยสลายเอง ไม่ใช้สารเคมีเข้มข้น ลดการแทรกแซงเกินจำเป็น นี่คือการจัดการที่ลดต้นทุน และทำให้ระบบสวนมีเสถียรภาพระยะยาว

การจัดการศัตรูพืช

เลือกความปลอดภัยมากกว่าการเร่งผลผลิต ปัญหาสำคัญที่พบคือแมลงวันทองในช่วงผลกำลังโต ทำให้ผิวผลเป็นจุดดำและราคาตก แม้จะมีคำแนะนำให้ฉีดสารเคมี แต่เจ้าของแปลงเลือกไม่ฉีด เพราะต้นสูงมาก และการพ่นอาจทำให้สารฟุ้งกระจาย เป็นอันตรายต่อคนและสิ่งแวดล้อม สะท้อนแนวคิดสำคัญว่าคุณภาพผลผลิต ไม่ได้แปลว่าต้องใช้สารเคมีเสมอไป แต่ต้องยอมรับความเสี่ยงบางส่วนเพื่อรักษาระบบระยะยาว

ผลผลิต

ความสัมพันธ์ระหว่างอากาศกับผลผลิต ผลผลิตของอะโวคาโดในพื้นที่นี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดการอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศอย่างมาก ปีที่อากาศเย็นมีน้ำค้างมาก จะให้ผลผลิตสูงมาก ระดับหลักร้อยกิโลกรัมต่อต้น และสร้างรายได้ประมาณ 5,000 บาทต่อต้นต่อปี แต่ในปีที่อากาศร้อน ผลผลิตอาจลดลงเหลือเพียง 10-20 กิโลกรัมต่อต้น หรือรายได้ประมาณ 500-1,000 บาทต่อต้นต่อปี อะโวคาโดเป็นพืชที่ไวต่อภูมิอากาศ ดังนั้นการจัดการความชื้นในสวนสำคัญมาก

การเก็บเกี่ยว

ความรู้จากการสังเกตมากกว่าการวัด เกษตรกรใช้วิธีสังเกตผลแก่แบบภูมิปัญญา ได้แก่ ดูขั้วผลว่ามีลักษณะโป่ง ดูผิวผลใสขึ้น มีผลร่วงตามธรรมชาติ ทดลองเก็บ 2-3 ลูก มาบ่มดู ถ้าบ่ม 2-3 วันแล้วสุก แสดงว่าเก็บได้ นี่คือความรู้เชิงประสบการณ์ที่สำคัญมาก เพราะอะโวคาโดเป็นผลไม้ที่ **“ไม่สุกบนต้น”** การเก็บผิดเวลา มีผลโดยตรงต่อคุณภาพขาย

รายได้

รายได้แบบก้อนเล็กแต่ต่อเนื่อง ราคาขายของอะโวคาโดในพื้นที่อยู่ระหว่าง 35-50 บาทต่อกิโลกรัม ขึ้นอยู่กับคุณภาพและขนาดผล ช่องทางขายมีทั้งขายหน้าสวน ขายตามออเดอร์ ขายให้หน่วยงานราชการ ขายตลาดท้องถิ่น ข้อดีของอะโวคาโดคือ เก็บขายเองได้ ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางมาก ต้นทุนหลังเก็บต่ำ

วิเคราะห์ผลผลิต และรายได้อะโวคาโด

อะโวคาโดเริ่มให้ผลผลิตหลังปลูกประมาณ 5-6 ปี ผลผลิตเฉลี่ยต่อหนึ่งต้นแบ่งได้ 2 สถานการณ์ ปีที่ผลผลิตดี (อากาศเย็น น้ำค้างมาก) ผลผลิตประมาณ 100 กิโลกรัม/ต้น ราคาขายเฉลี่ย 40-50 บาท/กก. (คำนวณรายได้ 100 × 50 = 5,000 บาท/ต้น/ปี) ปีที่ผลผลิตน้อย (อากาศร้อน ผลติดน้อย) ผลผลิตประมาณ 10-20 กก./ต้น ราคาขายเฉลี่ย 40-50 บาท/กก. (คำนวณ 10 × 50 = 500 บาท/20 × 50 = 1,000 บาท) รายได้เฉลี่ยประมาณ 500-1,000 บาท/ต้น/ปี

คำนวณรายได้แปลงนายตั้งชะก้า

ข้อมูลจริง ปลูกทั้งหมด 90 ต้น เก็บเกี่ยวได้แล้ว 50 ต้น กรณีผลผลิตดี ผลผลิตเฉลี่ย 100 กก./ต้น (50 ต้น × 100 กก. = 5,000 กิโลกรัม) ราคาขายเฉลี่ย 40 บาท (5,000 × 40 = 200,000 บาท/ปี) ถ้าขายปลีก 50 บาท (5,000 × 50 = 250,000 บาท/ปี) รายได้รวม โดยเฉลี่ยจึงมีถึงประมาณ 200,000–250,000 บาท/ปี

สรุปเชิงวิเคราะห์

การปลูกอะโวคาโดของแปลงนี้มีจุดแข็งตรงที่ต้นทุนต่ำมาก ดูแลง่าย ใช้แรงงานครัวเรือน ไม่พึ่งสารเคมีสูง เก็บขายเองได้ แม้ผลผลิตผันผวนตามอากาศ แต่เมื่อผ่านช่วงสร้างต้นไปแล้ว ระบบนี้ถือเป็น **“สินทรัพย์สร้างรายได้ระยะยาว”** มากกว่าพืชล้มลุก ถ้าคิดต่อพื้นที่ (ประมาณ 18 ไร่) รายได้เฉลี่ยต่อไร่ของพื้นที่ที่เริ่มให้ผลผลิตอยู่ที่ประมาณ 4,400–13,800 บาท/ไร่/ปี แต่ในอนาคตถ้าแปลงนี้สามารถให้ผลผลิตทั้ง 90 ต้นเต็มระบบในอนาคต รายได้สามารถขยับขึ้นถึง 360,000–450,000 บาท/ปี นี่คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้อะโวคาโดกลายเป็น **“ไม้ผลทุนต่ำแต่มูลค่าสูง”** ของแก่นมะกรูด

แปลงต้นแบบปลูกส้มโอ และสวนผสมผสาน

นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

แปลงต้นแบบ "สวนส้มโอ และสวนผสมผสาน

“การทำสวนจะต้องมีใจ แล้วกำลังจะมาเอง”
...นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

เจ้าของแปลง
นายปราโมทย์ แก้วกังวาน
บ้านเลขที่ 56/1 หมู่ 3
ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่
จ.อุทัยธานี

เป้าหมาย

- ทำสวนส้มโอในครัวเรือน และสร้างรายได้ระยะยาว
- ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพิ่มความหลากหลาย
- สร้างระบบสวนผสมผสานที่ยั่งยืน

แนวคิดการออกแบบแปลง

- ปรับพื้นที่ตามสภาพภูมิประเทศ
- ปลูกพืชหลากหลาย ใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- เก็บน้ำฝนและใช้น้ำให้คุ้มค่า
- พึ่งพาตนเอง ใช้แรงงานในครอบครัว

พืชที่ปลูกในแปลง

ส้มโอ, มะม่วง, ลำไย, ขนุน, มะขาม, เงาะ, ลองกอง, มะนาว, ทุเรียน, อะโวคาโด, มะพร้าว, มะปราง, ต้นตีน, ไม้/ไม้ไผ่, พริก, อีกมากมาย

ช่วงการปลูก

1. ต้นส้มโอพันธุ์ดี
   พันธุ์ขาวแตงกวา ขาวใหญ่ ขาวพวง ทองดี ทับทิมสยาม
2. ปลูกพร้อมทำคันดิน
   เช่น กล้วย เพื่อสร้างร่มเงา และความชุ่มชื้น

ผังแปลงสวนผสมผสาน 16 ไร่

ช่วงการดูแล

- **ตัดแต่งกิ่ง (ช่วงฤดูฝน)** ตัดกิ่งแห้ง กิ่งกรอพุ่ม ให้โปร่ง โดเร็ว
- **ตัดหญ้า/คลุมฟาง** คลุมโคนต้น รักษาความชื้น และลดวัชพืช
- **ให้น้ำ (ช่วงหน้าแล้ง)** ก.พ.–เม.ย. ใช้น้ำการระบบ และน้ำฝน
- **ใส่ปุ๋ย** ปุ๋ยคอก / ยูเรีย 46-0-0 และ 15-15-15 (1 กก./10 ต้น)
- **กำจัดแมลงศัตรู** หนอนเจาะลำต้น ใช้เชื้อจินที่หรือสมุนไพร (ใช้สารเคมีน้อยมาก)

ช่วงการเก็บเกี่ยวและผลผลิต

- เริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไป (ทำนนำ้นพิอพยย)
- ระยะให้ผล ทุก 7 เดือน/ครั้ง (ทำนิระนแกว ทำให้ได้ผลผลิตตลอดทั้งปี)
- **ผลผลิตเฉลี่ย** 4–5 ปี : 30–40 ลูก/ต้น 10 ปีขึ้นไป : 100 ลูกขึ้นไป/ต้น/รอบ

ปัญหาที่พบ

- ราคาต่ำเพราะอิทธิตตลาด
- ขาดคนช่วยแรง–ขายผลผลิต/เชื่อมโยงตลาดต้นัก
- ยังไม่มีการรวมกลุ่มเดิเม้รูอน้วนเป็นทางการ

ข้อเสนอแนวทางอนาคต

1. ป้องศัทร/หน่วยงาน ส่งเสริมการเชื่อมโยง กันตลาด
2. สร้างตลาดออนไลน์ ทำแบรนด์ เข้าถึงลูกค้า ได้กว้างขึ้น
3. ปรับปรุงรสชาติส้มโอ ให้ได้มาตรฐาน รสมเรียวมหวาน ไม่นิฒม

แปลงต้นแบบ ปลูกส้มโอและสวนผสมผสาน

นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

แนวคิดการออกแบบ

“ สวนผสมผสานบนพื้นที่ลาดชันและดินลูกรัง โดยมีส้มโอเป็นแกนกลาง ของระบบเศรษฐกิจครัวเรือน ”

แปลงของนายปราโมทย์ แก้วกังวาน เป็นตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่ระบบเกษตรผสมผสานที่ออกแบบบนฐานการแก้ปัญหาพื้นที่จริง โดยมี **“ส้มโอ”** เป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่เชื่อมโยงกับไม้ผลและไม้ใช้สอยหลายชนิดในระบบเดียวกัน พื้นที่ทั้งหมดมีขนาด 16 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาสลับพื้นที่ลาดชัน มีข้อจำกัดสำคัญคือเป็นดินลูกรังทั้งแปลง ทำให้การเก็บความชื้นต่ำและเกิดการพังทลายของหน้าดินได้ง่ายในฤดูฝน

เดิมพื้นที่นี้ใช้ปลูกข้าวโพดเชิงเดี่ยวซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูง ทั้งค่าเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และแรงงาน แต่ผลตอบแทนไม่คุ้มค่าและมีความเสี่ยงสูงจากราคาตลาด ทำให้เจ้าของแปลงเริ่มมองหาทางเลือกใหม่ หลังจากได้ไปศึกษาดูงานเรื่องโคก หนอง นา และระบบเกษตรผสมผสาน จึงเริ่ม

ปรับแนวคิดการใช้พื้นที่ใหม่ โดยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อขายเพียงอย่างเดียวไปสู่การออกแบบระบบที่เน้นทั้งการบริโภคในครัวเรือน การสร้างรายได้ และการฟื้นฟูพื้นที่ไปพร้อมกัน

จุดเด่นที่สุดของแปลงนี้คือ **“การออกแบบพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศ”** โดยใช้หลักการจัดวางพืชให้เหมาะกับความลาดชันและความสามารถในการอุ้มน้ำของพื้นที่ พื้นที่ลาดชันสูงถูกปรับเป็นขั้นบันไดเพื่อลดแรงชะล้างของน้ำฝนและช่วยชะลอน้ำให้ซึมลงดินมากขึ้น ***การทำขั้นบันได***เช่นนี้ถือเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูดินลูกรัง เพราะ***ช่วยลดการสูญเสียหน้าดินและสร้างพื้นที่ปลูกที่มั่นคง***ขึ้นสำหรับไม้ผลยืนต้น

ในพื้นที่ลาดชัน นายปราโมทย์เลือกปลูกไม้สักและไม้ไผ่เป็นพืชหลัก เนื่องจากเป็นพืชที่มีระบบรากแข็งแรง ทนแล้ง และช่วยยึดหน้าดินได้ดี ขณะที่พื้นที่ราบเชิงเขาซึ่งเข้าถึงน้ำได้ง่ายกว่า ถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ปลูกส้มโอ พืชผัก และไม้ผลที่ต้องการน้ำมาก เช่น มะนาว มะม่วง ลำไย และขนุน ซึ่งสะท้อนการออกแบบพื้นที่ตามความต้องการน้ำของพืชอย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ **“การปลูกพืชนำ”** ***ก่อนปลูกไม้ผลหลัก โดยเฉพาะการปลูกกล้วยก่อนปลูกส้มโอ*** วิธีนี้เป็นภูมิปัญญาที่ช่วยสร้างร่มเงา รักษาความชื้น และเพิ่มอินทรียวัตถุให้ดินก่อนที่ไม้ผลหลักจะลงปลูก ทำให้ต้นส้มโอในระยะเริ่มต้นตั้งตัวได้ดี ลดความเครียดจากแสงแดดและความร้อนของดินลูกรัง ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญของพื้นที่แก่นมะกรูด

ระบบน้ำของแปลงนี้เป็นอีกปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ โดยใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ดีน้อยร่วมกับน้ำฝนธรรมชาติ และพัฒนาระบบคลองไส้ไก่เพื่อนำน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก รวมถึงขุดบ่อเก็บน้ำสำรองและใช้ปั๊มน้ำเพื่อกระจายน้ำไปยังแปลงผักและไม้ผลที่ต้องการน้ำมาก การออกแบบน้ำแบบนี้ช่วยให้สวนสามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึงและลดความเสี่ยงในฤดูแล้ง

ในด้านการดูแลส้มโอ ชุดความรู้สำคัญที่เกิดจากการปฏิบัติจริง คือ การจัดการทรงพุ่ม โดยการตัดแต่งกิ่งเล็กและกิ่งแทรกในช่วงฤดูฝน เพื่อให้ต้นโปร่ง แสงส่องถึง และช่วยลดโรคสะสมในทรงพุ่ม การคลุมโคนต้นด้วยฟางเป็นเทคนิคสำคัญที่ช่วยทั้งรักษาความชื้น ลดวัชพืช และเพิ่มอินทรียวัตถุในดิน ซึ่งเหมาะอย่างมากกับพื้นที่ดินลูกรัง

อีกองค์ความรู้ที่น่าสนใจคือ **“การแก้รสขมของส้มโอ”** ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยหากพบว่าส้มโอมีรสขม โดยเฉพาะในช่วงอากาศหนาว จะใช้วิธีหว่านเกลือบริเวณโคนต้นในช่วงฤดูฝน แล้วให้น้ำตาม ก่อนเก็บเกี่ยวประมาณ 20 วัน วิธีนี้เป็นการปรับสมดุลธาตุในดินและช่วยให้รสชาติผลดีขึ้น ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของเกษตรกรในพื้นที่

ในเชิงเศรษฐกิจ ส้มโอเริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุประมาณ 3 ปี หากมีน้ำเพียงพอ และจะให้ผลผลิตประมาณทุก 7 เดือน โดยต้นอายุ 4-5 ปี ให้ผลเฉลี่ย 30-40 ลูก และต้นอายุมากกว่า 10 ปี ให้ผลมากกว่า 100 ลูกต่อรอบผลผลิต ราคาขายมีตั้งแต่ 7-25 บาทต่อกิโลกรัม ขึ้นอยู่กับตลาดและคุณภาพผลผลิต รายได้สูงสุดของสวนสามารถทำได้ถึงประมาณ 150,000 บาทต่อรอบการผลิต หากราคาตลาดอยู่ในระดับดี

สิ่งสำคัญที่สุดของแปลงนี้ไม่ใช่เพียงรายได้จากส้มโอ แต่คือการสร้างระบบอาหารของครัวเรือนจากพืชหลากหลายชนิด ทั้งผลไม้ ผัก ปลา และไม้ใช้สอย ทำให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่าย และมีรายได้กระจายตลอดปี ไม่พึ่งพาผลผลิตชนิดเดียว

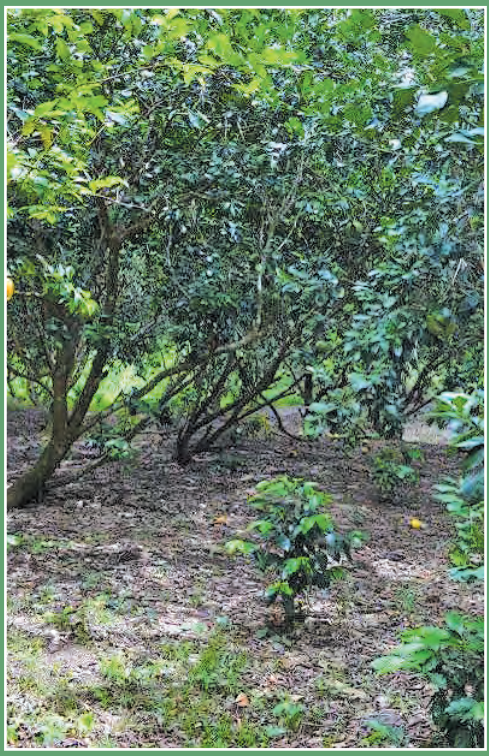
บทเรียนสำคัญจากแปลงนี้สะท้อนว่า การทำสวนบนพื้นที่ยากไม่ใช่อุปสรรค หากเข้าใจธรรมชาติของพื้นที่และออกแบบระบบให้เหมาะสม ความลาดชันสามารถกลายเป็นพื้นที่เก็บน้ำ ดินลูกรังสามารถฟื้นฟูได้ และสวนผสมผสานสามารถสร้างทั้งรายได้ อาหาร และความยั่งยืนได้ในระบบเดียว แก่นของแปลงนี้จึงไม่ใช่เพียง **“การปลูกส้มโอ”** แต่คือการสร้างระบบเกษตรที่ใช้ส้มโอเป็นแกนกลางในการจัดวางความหลากหลายของชีวิตและเศรษฐกิจครัวเรือน ซึ่งถือเป็นชุดความรู้สำคัญสำหรับการขยายผลในพื้นที่ภูเขาและพื้นที่เสื่อมโทรมต่อไป

ต้นไม้การผลิต: ส้มโอ ต้นทุนต่ำ แต่ติดข้อจำกัดเชิงตลาด

ราก: การพึ่งตนเองเป็นฐานของระบบ

รากของต้นนี้ไม่ได้เริ่มจาก **“เงินลงทุน”** แต่เริ่มจาก **“สิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน”** เกษตรกรในพื้นที่เลือกใช้การตอนกิ่งเองเป็นหลัก แทนการซื้อต้นพันธุ์ นั่นทำให้ต้นทุนเริ่มต้นต่ำมาก และยังควบคุมคุณภาพพันธุ์ได้เองในระดับหนึ่ง การปลูกพืชนำอย่างกล้วยก่อนปลูกส้มโอ ไม่ได้เป็นแค่เทคนิคเกษตร แต่คือความเข้าใจว่า **“ดินต้องพร้อมก่อนพืช”** โดยใช้พืชช่วยสร้างร่มเงาและความชื้นให้ระบบ

แม้ดินในพื้นที่จะเป็นลูกรัง ซึ่งโดยปกติไม่ใช่ดินที่เหมาะกับไม้ผล แต่เกษตรกรไม่ได้พยายามเปลี่ยนดินทั้งแปลง กลับเลือก **“ปรับวิธีปลูกให้เข้ากับดิน”** นี่คือความรู้เชิงนิเวศที่ซ่อนอยู่ในรากของต้นไม้การผลิตนี้ ทำให้สิ่งที่ต้องพึ่งพาภายนอกมีน้อยมาก มีเพียงขุยมะพร้าว ถุงตอนกิ่ง และปุ๋ยบางส่วน ซึ่งทำให้เห็นว่าการปลูกส้มโอในแปลงนี้ **“อยู่ได้แม้ไม่มีทุนสูง”**

ต้นไม้การผลิต
ส้มโอ
แปลงต้นแบบ
นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

56/1 หมู่ 3 ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี
พื้นที่ 16 ไร่

> “การทำสวนจะต้องมีใจ แล้วกำลังจะมาเอง”
>
> ...นายปราโมทย์ แก้วกังวาน

ภาพรวมเป้าหมาย

- ทำเพื่อบริโภคในครัวเรือน และสร้างรายได้
- ลดต้นทุน เพิ่มความมั่นคงอาหาร จากสวนผสมผสาน
- ฟื้นฟูดินและน้ำ ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

ผลผลิตและผลลัพธ์

ผล (ผลลัพธ์)
รายได้และความยั่งยืน

- **ส้มโอคุณภาพดี** ออกผลทุก 7 เดือน (ถ้ามีน้ำเพียงพอ) ขายได้ตลอดปี
- **รายได้หลักจากส้มโอ** สูงสุด 150,000 บาท/รอบการออกผล
- **ผลผลิตหลากหลาย** มีอาหารตลอดปี ลดรายจ่ายครัวเรือน
- **ฟื้นฟูดินและน้ำ** ลดการพึ่งพาหลาย รักษาสิ่งแวดล้อม
- **ความมั่นคงและต่อยอด** สร้างอาชีพ ครอบครัว ชุมชนเข้มแข็ง

การดูแลและจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

กิ่งก้าน (การดูแลและจัดการ)
ทำให้ต้นแข็งแรง

- **ตัดแต่งกิ่ง** ช่วงฤดูฝน ตัดกิ่งเล็ก กิ่งแทรก ให้เป็นทรงพุ่ม โปร่ง แสงทั่วถึง
- **คลุมโคนด้วยฟาง** รักษาความชุ่มชื้น ลดวัชพืช เพิ่มอินทรียวัตถุ
- **ให้น้ำช่วงหน้าแล้ง** ก.พ.-เม.ย. ของทุกปี (ใช้น้ำฝนเป็นหลัก) และระบบน้ำเสริม
- **ใช้ปุ๋ยอินทรีย์** ปุ๋ยขี้วัว + ยูเรีย 46-0-0 / 15-15-15 1 กก./10 ต้น
- **จัดการศัตรูพืช** หนอนผีเสื้อ หนอนม้วนใบ ใช้มือจับ/กาวล่อจับ สารเคมีใช้น้อยมาก
- **ปรับรสชาติผล** หว่านเกลือโคนต้น ช่วงหน้าฝน ก่อนเก็บ 20 วัน แล้วให้น้ำตาม

การออกแบบระบบสวนผสมผสาน

ลำต้น (ระบบการผลิต)
โครงสร้างของสวน

- **ปรับพื้นที่ขั้นบันได** ลดการพังทลายของดิน ชะลอน้ำ เพิ่มความชุ่มชื้น
- **ปลูกพืชหน้า (กล้วย)** ก่อนปลูกส้มโอ ให้ร่มเงา เพิ่มอินทรียวัตถุ รักษาความชื้น
- **จัดวางพืชตามศักยภาพพื้นที่**
  - **พื้นที่ลาดชัน** ปลูกสัก ไม่ยืดดิน ทนแล้ง
  - **ที่ราบเชิงเขา** ปลูกส้มโอ ไม้ผล ผักสวนครัว ใกล้น้ำ
- **ระบบน้ำครบวงจร** คลองไส้ไก่ ส่งน้ำ บ่อเก็บน้ำสำรอง ปั๊มน้ำกระจายน้ำ
- **หลากหลายพืชในสวน** ส้มโอเป็นหลัก ควบคู่โป๊ยลม ไม้ใช้สอย ผัก ปลา เกิดรายได้หลายทาง

ฐานทุนและปัจจัยพื้นฐาน

ราก (ฐานทุน)
ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ

- **ทรัพยากรธรรมชาติ** ที่ราบเชิงเขา ภูเขาสูง ดินลูกรัง
- **แหล่งน้ำต้นทุน** อ่างเก็บน้ำแม่ตีน้อย น้ำฝนธรรมชาติ
- **พันธุ์ส้มโอ**
  - ขาวแตงกวา (นิยมมาก)
  - ขาวใหญ่ ขาวพวง
  - ทองดี ทับทิมสยาม
- **แรงงานครัวเรือน** ครอบครัวร่วมกันปลูก ดูแล เก็บเกี่ยว
- **ความรู้และภูมิปัญญา** จากการเรียนรู้ ดูงาน และประสบการณ์จริง

ช่วงเวลาและผลผลิต

- เริ่มให้ผลผลิต เมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไป (ถ้ามีน้ำเพียงพอ)
- รอบการออกผล ทุก 7 เดือน ถ้ามีน้ำดี ผลิตตลอดปี
- **ผลผลิตเฉลี่ย**
  - 4-5 ปี : 30-40 ลูก/ต้น/รอบ
  - 10 ปีขึ้นไป : 100 ลูกขึ้นไป/ต้น/รอบ

การขายและการตลาด

1. **เจ้าของสวนขายเอง**
   - ตลาดนะเหรี่ยงโบว์ (ขายได้น้อย)
   - เคยขายออนไลน์ ขายดีมาก
2. **พ่อค้ามารับซื้อที่สวน**
   - พ่อค้าจาก จ.พิจิตร กาญจนบุรี ชัยนาท และอำเภอบ้านไร่

ราคาขาย : 7-25 บาท/กก. (เหมาสวน) ขายปลีก ไม่ต่ำกว่า 10 บาท/กก.

รายได้โดยประมาณ

- **สูงสุด** 150,000 บาท/รอบการออกผล (ราคา 12-15 บาท/กก.)
- **รายได้เล็กๆ น้อยๆ** 2,000-3,000 บาท/งวด
- **รับจ้างเก็บส้มโอ** 18,000 บาท/ปี

ปัญหาที่พบ

- ราคาต่ำ เพราะยังราคากลาง
- ขาดคนกระจายผลผลิต เชื่อมโยงตลาดใหม่ๆ
- ยังไม่มีการตั้งกลุ่มส้มโออย่างเป็นทางการ

แนวทางอนาคต

1. หน่วยงาน/องค์กรสนับสนุน การเชื่อมโยงตลาด
2. สร้างตลาดออนไลน์ เข้าถึงลูกค้าได้กว้างขึ้น
3. ปรับปรุงรสชาติ ให้ได้มาตรฐาน (เปรี้ยวอมหวาน ไม่ติดขม)
4. พัฒนามาตรฐาน รับรองผลผลิตแบบชุมชน (PGS.)

หลักสำคัญของสวนนี้ : ออกแบบพื้นที่ให้เหมาะกับธรรมชาติ จัดการน้ำให้ดี พืชหลากหลาย ดินดีมีชีวิต ความมั่นคงอาหารและรายได้จะเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ลำต้น: ระบบการดูแลที่เรียบง่ายแต่ต่อเนื่อง

เมื่อรากแข็งแรง ลำต้นของระบบจึงเน้น **“ความสม่ำเสมอ”** มากกว่าความเข้มข้น การดูแลส้มโอในแปลงนี้ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสูง แต่ใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลัก การตัดแต่งกิ่ง การคลุมฟาง การใส่ปุ๋ยขี้วัว และการให้น้ำตามฤดูกาล เป็นกระบวนการที่เรียบง่าย แต่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่น่าสนใจคือ การจัดการศัตรูพืชยังใช้ **“แรงงานคน”** เช่น การจับหนอนด้วยมือ มากกว่าการใช้สารเคมี นี่สะท้อนว่า ระบบการผลิตนี้เลือก **“ลดต้นทุน”** มากกว่า **“เร่งผลผลิต”** อีกจุดหนึ่งที่สำคัญมากคือ **“น้ำ”** ในผังจะเห็นว่า ถ้ามีน้ำก็สามารถควบคุมการออกผลได้ทั้งปี แต่ถ้าไม่มีน้ำต้องพึ่งน้ำฝนตามฤดูกาล ดังนั้น น้ำไม่ได้เป็นแค่ปัจจัยการผลิต แต่เป็น **“ตัวกำหนดรายได้”** ของทั้งระบบ

กิ่ง: การกระจายความเสี่ยงในระบบ

แม้ส้มโอจะเป็นพืชหลัก แต่จากผังจะเห็นว่าแทบไม่มีใครปลูกส้มโอแบบเดี่ยวจริง ๆ ทุกแปลงจะเป็น **“สวนผสม”** มีไม้ผลอื่นแทรกอยู่ เป็นสิ่งที่สะท้อนแนวคิดสำคัญว่า เกษตรกรไม่ได้มองส้มโอเป็นพืชสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว การมีพืชหลายชนิดช่วยกระจายความเสี่ยง ทั้งเรื่องราคา โรค และสภาพอากาศ ซึ่งเป็นตรรกะเดียวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เพียงแต่ถูกทำในรูปแบบที่เรียบง่ายกว่า

ผล: ผลผลิตมีศักยภาพ แต่รายได้ถูกกำหนดโดยตลาด

เมื่อมาถึง **“ผล”** จะเห็นความย้อนแย้งของระบบนี้ชัดที่สุด ศักยภาพการผลิตถือว่าดี ต้นอายุ 10 ปีสามารถให้ผลผลิตมากกว่า 100 ลูก/ต้น และสามารถให้ผลผลิตได้ปีละ 1-2 รอบ แต่ปัญหาคือราคาถูกกำหนดโดยตลาดภายนอกทั้งหมด ส้มโอในพื้นที่ขายแบบเหมาสวนอยู่ที่ประมาณ 7-25 บาท/กิโลกรัม ซึ่งเป็นช่วงราคาที่กว้างมาก และเกษตรกรควบคุมไม่ได้

ส่วนใหญ่เลือกขายให้พ่อค้าคนกลาง เพราะสะดวก ไม่ต้องขนส่งเอง ทำให้เห็นสิ่งที่สะท้อนไว้ชัดมากคือ **“ผลิตได้ แต่กำหนดราคาไม่ได้”** แม้จะมีบางช่วงที่ทดลองขายออนไลน์แล้วได้ราคาดี แต่ยังไม่ต่อเนื่อง และยังไม่มีระบบตลาดของตัวเอง

บทสรุปสังเคราะห์ ส้มโอในฐานะพืชเศรษฐกิจที่ “ต้นทุนต่ำแต่ติดข้อจำกัดเชิงตลาด”

ในผังต้นไม้การผลิตส้มโอนี้สะท้อนให้เห็นชัดว่า ระบบการผลิตไม่ได้ถูกขับเคลื่อนด้วยทุน แต่ถูกขับเคลื่อนด้วย **“ทุนทางทรัพยากรและแรงงานครอบครัว”** เป็นหลัก ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น เกษตรกรเลือกใช้การตอนกิ่งพันธุ์เองแทบทั้งหมด แทนการซื้อต้นพันธุ์จากภายนอก ทำให้ต้นทุนในระยะเริ่มต้นต่ำมาก ขณะเดียวกันยังสามารถคัดเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้เอง เช่น ขาวแตงกวา ขาวใหญ่ หรือขาวพวง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ตลาดต้องการ

การเตรียมพื้นที่ปลูกไม้ได้เริ่มจากการปรับปรุงดินด้วยต้นทุนสูง แต่ใช้วิธี **“ปลูกพืชนำ”** อย่างกล้วย เพื่อสร้างร่มเงาและความชื้นให้ดินก่อน แล้วจึงปลูกส้มโอตามลงไปภายหลัง วิธีคิดแบบนี้สะท้อนความเข้าใจว่า การลงทุนกับระบบนิเวศของแปลง สำคัญกว่าการเร่งปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตเร็ว ดินที่เป็นลูกรังจึงไม่ใช่อุปสรรค แต่กลายเป็นเงื่อนไขที่ต้อง **“ออกแบบวิธีปลูกให้สอดคล้อง”**

เมื่อเข้าสู่ระยะการดูแล ลำต้นของระบบการผลิตนี้ถูกขับเคลื่อนด้วยความเรียบง่ายและความต่อเนื่องมากกว่าความเข้มข้นของเทคโนโลยี การใส่ปุ๋ยขี้วัว การใช้ปุ๋ยยูเรียในสัดส่วนไม่สูง การคลุมฟาง และการตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ทรงพุ่มโปร่ง ล้วนเป็นวิธีการที่ใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลัก และแทบไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก แม้แต่การจัดการศัตรูพืชก็ยังใช้วิธีจับหนอนด้วยมือเป็นหลักในบางช่วง ซึ่งสะท้อนว่าระบบนี้ถูกออกแบบเพื่อลดต้นทุน มากกว่าการเพิ่มผลผลิตสูงสุด

ในโครงสร้างของต้นไม้การผลิตนี้ **“น้ำ”** เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดทั้งผลผลิตและรายได้ หากไม่มีระบบน้ำ ส้มโอจะออกผลตามฤดูกาลเพียงปีละ 1–2 ครั้ง แต่หากมีน้ำเพียงพอสามารถจัดการให้ต้นออกผลเหลื่อมเวลากันและมีผลผลิตขายได้ตลอดทั้งปี นั่นหมายความว่า น้ำไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยการผลิต แต่เป็น **“ตัวควบคุมจังหวะของรายได้”**

เมื่อเข้าสู่ระยะให้ผลผลิต ส้มโอเป็นพืชที่ต้องใช้เวลา แต่ให้ผลตอบแทนระยะยาว ต้นอายุ 4–5 ปีให้ผลผลิตประมาณ 30–40 ลูกต่อต้น ขณะที่ต้นอายุ 10 ปีขึ้นไปสามารถให้ผลผลิตมากกว่า 100 ลูกต่อต้นต่อรอบการผลิต ซึ่งเกิดขึ้นทุกประมาณ 7 เดือน โครงสร้างผลผลิตแบบนี้ทำให้รายได้ของเกษตรกรไม่ได้เพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดดในระยะสั้น แต่ค่อย ๆ สะสมตามอายุของต้นไม้

อย่างไรก็ตาม แม้ศักยภาพการผลิตจะสูง แต่รายได้กลับไม่สอดคล้องกับปริมาณผลผลิต เนื่องจากราคาส้มโอในพื้นที่ถูกกำหนดโดยตลาดภายนอกเป็นหลัก ราคาขายแบบเหมาสวนอยู่ในช่วง 7-25 บาทต่อกิโลกรัม ซึ่งเป็นช่วงราคาที่กว้างมาก และเกษตรกรแทบไม่มีอำนาจต่อรอง การขายส่วนใหญ่จึงเป็นการขายให้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อถึงสวน แม้จะสะดวก แต่ทำให้มูลค่าผลผลิตตกอยู่ในมือของผู้รับซื้อเป็นหลัก ในบางกรณีที่เกษตรกรทดลองขายเอง ทั้งในตลาดท้องถิ่นหรือช่องทางออนไลน์ พบว่าสามารถสร้างรายได้ที่ดีกว่า แต่ยังไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากข้อจำกัดด้านการจัดการตลาด การรวมกลุ่ม และการเข้าถึงผู้บริโภคโดยตรง ส่งผลให้รายได้ของส้มโอมีลักษณะ **“ผันผวน”** และขึ้นอยู่กับเงื่อนไขภายนอกมากกว่าศักยภาพของแปลง

จากการสังเคราะห์ทั้งระบบ จะเห็นว่า ***ส้มโอเป็นพืชที่มีจุดแข็งในด้านต้นทุนต่ำ ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ได้ดี และสามารถสร้างรายได้ระยะยาวได้จริง แต่ข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่ปลายทางของระบบ คือ การตลาดและการสร้างมูลค่าเพิ่ม*** หากยังคงขายในรูปแบบวัตถุดิบ ราคาจะยังคงผันผวนและไม่สะท้อนคุณค่าที่แท้จริงของระบบการผลิต ดังนั้น แก่นของต้นไม้การผลิตส้มโอในพื้นที่นี้ ไม่ได้อยู่ที่การ **“เพิ่มผลผลิต”** แต่คือการ **“ยกระดับจากพืชพื้นฐานไปสู่พืชเศรษฐกิจคุณภาพ”** ผ่านการจัดการตลาด การรวมกลุ่ม และการสร้างมาตรฐาน ซึ่งจะเป็นก้าวสำคัญที่ทำให้ต้นไม้ต้นนี้เติบโตได้เต็มศักยภาพ

แปลงต้นแบบ ทุเรียนคุณภาพ แบบผสมผสาน

นายโจเบ้าแว มดแดง

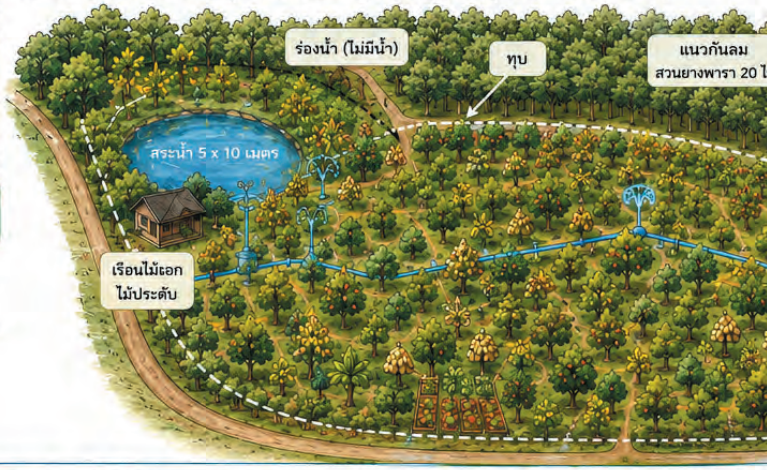

เจ้าของแปลง
นายโจเบ้าแว มดแดง

“ ปลูกง่าย ดูแลง่าย ลงทุนน้อย
สร้างรายได้ระยะยาว
เพื่อครอบครัวและลูกหลาน ”

แปลงต้นแบบศูนย์เรียนรู้การปลูกทุเรียนคุณภาพแบบผสมผสาน สวนนายโจเบ้าแว มดแดง

เลขที่ 35 บ้านอิทราย หมู่ 4 ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี พื้นที่ 45 ไร่

พืชในแปลง (โดยประมาณ)

- ทุเรียน
- ลำไย
- เงาะ
- อะโวคาโด
- กล้วยหอมทอง
- มะละกอ
- ส้มโอ
- มะนาว
- ละมุด
- ขนุน
- มังคุด
- สะตอ
- ผักสวนครัว

ทิศเหนือ (พื้นที่สูง)

- สวนยางพารา 20 ไร่ (1,400 ต้น)
- แนวกันลม ป้องกันลมแรง
- ชะลอน้ำหลาก ลดการกัดเซาะหน้าดิน
- กรีดได้ 9 เดือน/ปี

รายได้จากยางพารา (โดยประมาณ)

- กรีด 2 วัน เว้น 1 วัน
- เดือนละ 8 ครั้ง/ต้น
- 1.8 กก./ต้น/เดือน = 2,100 กก./เดือน
- กก.ละ 25 บาท
- รายได้ = 52,500 บาท/เดือน

ภาพตัดขวางแปลง มดแดง

แนวคิดกวรจัดการแปลง

- ใช้น้ำที่ตามศักยภาพของพื้นที่และดิน
- ทุเรียนเป็นพืชหลัก สร้างรายได้สูง
- พืชหลากหลายเสริมรายได้ กระจายความเสี่ยง
- ยางพาราเป็นแนวกันลม และรายได้ประจำ
- พึ่งตนเอง พอเพียง แบ่งปันในชุมชน
- รักษาความชุ่มชื้น และระบบนิเวศในสวน

แปลงต้นแบบ ทุเรียนคุณภาพ แบบผสมผสาน

นายโจเบ้าแว มดแดง

แนวคิดการออกแบบ

“การสร้างสวนทุเรียนคุณภาพบนฐานการจัดการน้ำ พื้นที่ และการแบ่งชั้นเศรษฐกิจของพืช”

แปลงของนายโจเบ้าแว มดแดง เป็นแปลงต้นแบบที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรเชิงเดี่ยว และการปลูกพืชตามกระแส มาสู่ระบบสวนผสมผสานที่มี **“ทุเรียน”** เป็นแกนกลางของเศรษฐกิจครัวเรือน แต่สิ่งที่ทำให้แปลงนี้มีความสำคัญ ไม่ใช่จำนวนต้นทุเรียนหรือรายได้จากผลผลิต หากคือวิธีคิดในการจัดระบบสวนให้รองรับ **“พืชที่มีความเสี่ยงสูง”** อย่างทุเรียนได้อย่างมั่นคง

> “พื้นที่ในแปลงนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มผสมกับที่ราบเชิงเขา เดิมปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ต่อมาเปลี่ยนมาทำสวนลำไย แต่ถูกไฟไหม้ทั้งหมดในปีแรก พอในปีที่ 3 ต้นลำไยเริ่มฟื้น มีการนำฟางมาคลุมโคนต้น มีการปลูกข้าวโพดแซมกับต้นลำไย การปลูกลำไยมีปัญหาด้านการขายผลผลิตราคาตกต่ำ จนผมเริ่มท้อ แต่ก็คิดว่าต้องหาพืชอื่น ๆ มาเสริมด้วย จึงปลูกขนุน มะม่วง และมะขามหวาน เพราะมีกระแสว่าราคาดี แต่พอจะเก็บเกี่ยวผลผลิตขายราคาขนุนและมะม่วงก็ตกต่ำอีกจึงตัดทิ้ง ส่วนมะขามหวานเกิดโรคเชื้อราก็ได้ตัดทิ้ง จนในที่สุดก็ต้องยังกลับมาปลูกข้าวโพด เพื่อทำให้ช่วยแก้ปัญหาหนี้สินที่ผ่านมาได้”

ทุเรียนเป็นไม้ผลที่ให้ผลตอบแทนสูง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นพืชที่มีความอ่อนไหวสูงที่สุดชนิดหนึ่ง ทั้งเรื่องน้ำ โรค สภาพอากาศ และต้นทุนดูแล การทำสวนทุเรียนจึงไม่ใช่เพียงเรื่องการปลูก แต่เป็นเรื่องของการออกแบบระบบให้เหมาะกับธรรมชาติของพืช

แปลงนี้จึงเป็นห้องเรียนสำคัญที่สอนว่า การปลูกทุเรียนคุณภาพไม่ได้เริ่มจากต้นพันธุ์ แต่เริ่มจากการสร้างระบบรองรับต้นพันธุ์ ***“ทุเรียนไม่ใช่ปลูกแล้วรอดเอง ต้องสร้างที่ให้มันอยู่ก่อน”***

> “จุดเริ่มต้นการปลูกทุเรียน เห็นสวนคนอื่นปลูก จึงต้องการปลูกบ้าง ไปซื้อต้นกล้ามาปลูกเอง ค่อยๆ เพิ่มจำนวนขึ้น เพราะไม่มีทุนและระบบน้ำ แต่มีใจสู้และรู้สึกชอบทุเรียนจึงไปต่อเรื่อยๆ”

สิ่งที่ซ่อนอยู่ในแปลงนี้ไม่ใช่เทคนิคปลูกทุเรียนเพียงอย่างเดียว แต่คือองค์ความรู้เรื่องการจัดวางพื้นที่ตามน้ำ การใช้พืชเดิมเป็นร่มเลี้ยงต้นใหม่ และการแบ่งพืชตามช่วงรายได้เพื่อประคองเศรษฐกิจครัวเรือนระหว่างรอผลผลิตระยะยาว

ผังแปลงกับการออกแบบ จากแนวคิดและประสบการณ์ตรง และปัญหาที่เคยเผชิญ

“ การปลูกทุเรียน จะต้องมีใจรัก จะต้องดูแลตั้งแต่เล็กจนโต จะต้องใส่ปุ๋ยบำรุงต้นดอกและผลเป็นระยะ ๆ การกำจัดแมลงศัตรูพืช ทุเรียนต้นที่สมบูรณ์จะมีอายุ 7 ปี ถ้าอายุไม่ถึง 7 ปี หากติดลูกจะต้องตัดลูกทิ้งไปก่อน การตัดแต่งดอกทุเรียนจะต้องไม่ให้มีเยอะเกินไปหรืออยู่ใกล้กับลำต้น เราไม่ต้องการที่จะรวยมหาศาล แค่ให้ครอบครัวพอกินไม่เดือดร้อน ก่อนจะปลูกทุเรียนจะต้องหาแหล่งน้ำที่เพียงพอให้กับทุเรียน เพราะทุเรียนต้องการน้ำสม่ำเสมอ ระบบน้ำค่อย ๆ พัฒนาไปตามกำลังและทุนที่มี เดิมไม่มีทุนมากก็ใช้รดน้ำใช้แกลลอนใส่น้ำ ต่อมามีการใช้เครื่องสูบน้ำและระบบสปริงเกอร์ในการจ่ายน้ำไม่พร้อมกัน จ่ายเป็นโซน เพราะพื้นที่กว้างถ้าให้น้ำพร้อมกันทั้งหมดจะไม่เพียงพอ ”

การวางผังแปลงนี้ จึงออกแบบจากทั้งความสูงชันของพื้นที่ และระบบน้ำที่จัดการได้ตามกำลังของเจ้าของแปลง พื้นที่ทิศใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีน้ำซับ และสามารถพัฒนาระบบน้ำได้ง่าย ถูกใช้เป็นพื้นที่หลักของไม้ผล โดยเฉพาะทุเรียน ซึ่งต้องการน้ำสม่ำเสมอและมีความอ่อนไหวต่อการขาดน้ำสูงที่สุด ทุเรียนจึงถูกวางไว้ในพื้นที่ที่มีศักยภาพน้ำดีที่สุด นี่สะท้อนตรรกะสำคัญของเกษตรกรว่า พืชที่เปราะบางที่สุดต้องอยู่ในพื้นที่ที่มั่นคงที่สุด การจัดโซนพื้นที่ไม่ได้แบ่งตามชนิดพืชเท่านั้น แต่แบ่งตาม **“ความสามารถในการเข้าถึงน้ำ”** ด้วย

ขณะที่พื้นที่ทิศเหนือ ซึ่งห่างน้ำและมีความเสี่ยงต่อการแห้งแล้ง ถูกจัดเป็นสวนยางพาราและข้าวโพด ซึ่งเป็นพืชที่สามารถรับความเสี่ยงด้านน้ำได้มากกว่า การจัดพื้นที่เช่นนี้สะท้อนการคิดแบบแบ่ง **“ระดับความเสี่ยงของพืช”** ตามศักยภาพของพื้นที่ ไม่ใช่ปลูกตามความต้องการตลาดเพียงอย่างเดียว

ผังแปลงยังสะท้อนการใช้พื้นที่แบบผสมผสาน โดยทุเรียนไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่แวดล้อมด้วยลำไย กล้วย อะโวคาโด มังคุด เงาะ และผักสวนครัว เป็นการออกแบบที่ไม่ใช่ความหลากหลายแบบกระจัดกระจาย แต่เป็นการออกแบบระบบเศรษฐกิจหลายชั้นในพื้นที่เดียวกัน

แนวคิดเบื้องหลังที่ซ่อนอยู่ในการจัดวางพืชในแปลง

- **การจัดวางพื้นที่ตามระดับความสูง: ใช้พื้นที่ตามศักยภาพ ไม่ฝืนธรรมชาติ**

เมื่อพิจารณาจากภาพตัดขวางของแปลง จะเห็นชัดว่า แปลงของนายโจเบ้าแวไม่ได้จัดพื้นที่แบบกระจายพืชแบบสุ่ม แต่ใช้***หลักการจัดวางตามระดับภูมิประเทศ*** อย่างมีตรรกะ พื้นที่ส่วนบนสุดซึ่งเป็นพื้นที่สูงและมีลักษณะดินลูกรัง ถูกใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวโพด ไม่ใช่เพราะข้าวโพดให้ผลตอบแทนดีที่สุด แต่เพราะเป็นพืชที่ทนต่อข้อจำกัดของพื้นที่ได้มากที่สุด ทั้งในแง่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและการขาดแคลนน้ำ นี่สะท้อนความเข้าใจสำคัญของเกษตรกรว่า **“พื้นที่แบบไหน ควรให้พืชแบบไหนอยู่”** มากกว่าการพยายามปลูกพืชที่ให้มูลค่าสูงในทุกพื้นที่โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัด

พื้นที่ระดับกลางของแปลง ซึ่งมีความชื้นมากขึ้นและอยู่ในแนวรับน้ำ ถูกใช้สำหรับไม้ผลเศรษฐกิจหลัก โดยเฉพาะทุเรียน ลำไย เงาะ และอะโวคาโด ซึ่งต้องการน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของดินมากกว่า ขณะที่พื้นที่ด้านล่างซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มและมีน้ำซับ ถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่รองรับระบบน้ำและพื้นที่ปลูกพืชเสริม การจัดวางเช่นนี้แสดงให้เห็นหลักคิดของการใช้ **“ความแตกต่างของภูมิประเทศ”** เป็นเครื่องมือบริหารความเสี่ยงในระบบเกษตร

- **ไม้ป่ากับบทบาทของแนวกันชน: ป้องกันดินถล่มและรักษาระบบนิเวศของแปลง**

หนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญมากของแปลงนี้คือ ***การปลูกสวนยางพาราและไม้ป่า***บริเวณพื้นที่ด้านบนและแนวขอบแปลง ซึ่งเจ้าของแปลงอธิบายชัดเจนว่าไม่ได้ปลูกเพื่อรายได้ระยะสั้นเท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็น **“แนวกันชน” *ของระบบแปลงทั้งหมด*** ในพื้นที่ลาดชันสูง การไหลบ่าของน้ำฝนมีความรุนแรง และเป็นสาเหตุสำคัญของการชะล้างหน้าดิน ดินโคลนไหล และดินสไลด์ การมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ โดยเฉพาะไม้ป่าและยางพารา ทำให้ระบบรากช่วยยึดหน้าดิน ลดแรงปะทะของน้ำฝน และชะลอการไหลของน้ำก่อนลงสู่พื้นที่ทุเรียนด้านล่าง เป็นการออกแบบแนวทางใช้พืชเป็น **“โครงสร้างทางนิเวศ”** เพื่อป้องกันความเสียหายของพื้นที่เกษตร ซึ่งมีความสำคัญมากในพื้นที่ภูเขา เจ้าของแปลงไม่ได้มองไม้ป่าเป็นพื้นที่เสียโอกาสทางเศรษฐกิจ แต่กลับมองว่าเป็น **“ต้นทุนการป้องกันความเสียหาย”** ที่มีคุณค่ามากกว่ารายได้ระยะสั้น

- **ไม้ใช้สอยในฐานะทรัพย์สินระยะยาวของครอบครัว**

อีกมิติหนึ่งที่น่าสนใจคือ เจ้าของแปลงไม่ได้ปลูกไม้ยืนต้นเพียงเพื่อระบบนิเวศ แต่มีการคิดถึงประโยชน์ระยะยาวในระดับครัวเรือนด้วย ไม้หลายชนิดที่ปลูก ***ในแนวกันชนและแนวขอบแปลงถูกมองว่าเป็น “ไม้ใช้สอย” สำหรับอนาคต*** โดยเฉพาะการใช้เป็นวัสดุสร้างบ้านให้ลูกหลานในอนาคต วิธีคิดนี้สะท้อนมิติของทุนระยะยาวที่ไม่ถูกนับในระบบเศรษฐกิจตลาดทั่วไป เพราะแม้ไม้เหล่านี้ยังไม่สร้างรายได้ในปัจจุบัน แต่เป็นทรัพย์สินสะสมที่สามารถลดต้นทุนครัวเรือนในอนาคตได้มหาศาล นี่คือการเปลี่ยนความหมายของต้นไม้จาก **“พืช”** ไปเป็น **“ทรัพย์สินข้ามรุ่น”**

> “ปลูกไว้ให้ลูก ไม่ต้องซื้อไม้สร้างบ้าน”

- **การออกแบบพืชเพื่อหมุนเวียนรายได้**

แม้ทุเรียนจะเป็นพืชรายได้หลักของแปลง แต่สวนยางพารากลับทำหน้าที่เป็นฐานรายได้ประจำที่สำคัญมาก รายได้จากการกรีดยางมีลักษณะต่างจากทุเรียนอย่างชัดเจน เพราะเป็นรายได้ต่อเนื่อง มีรอบการเก็บที่สม่ำเสมอ และช่วยสร้างกระแสเงินสดในครัวเรือนระหว่างรอรายได้ก้อนใหญ่จากทุเรียน

ในเชิงเศรษฐศาสตร์ครัวเรือน ยางพาราจึงทำหน้าที่เป็น **“รายได้ประจำ”** ขณะที่ทุเรียนทำหน้าที่เป็น **“รายได้ก้อนใหญ่”** โครงสร้างรายได้แบบนี้ช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของผลผลิตและราคา แปลงนี้จึงไม่ได้พึ่งพืชชนิดเดียว แต่สร้างระบบรายได้หลายระดับ รายได้รายวันจากการกรีดยาง รายได้รายฤดูจากผลไม้ ทรัพย์สินระยะยาวจากไม้ใช้สอย นี่คือโครงสร้างเศรษฐกิจเกษตรที่มีความยืดหยุ่นสูงมาก

โดยมีทุเรียนทำหน้าที่เป็น **“พืชเศรษฐกิจหลัก”** แต่พืชอื่นทำหน้าที่สร้างระบบรองรับ ลำไยและกล้วยเป็น **“พืชพี่เลี้ยง”** นี่เป็นองค์ความรู้สำคัญมาก เพราะเกษตรกรเลือกปลูกทุเรียนใต้ร่มของพืชเดิม ไม่ใช่เปิดโล่ง เหตุผลไม่ใช่เรื่องร่มเงาอย่างเดียว แต่เพื่อรักษาความชื้น ลดการคายน้ำ และลดความเครียดของต้นในช่วงเริ่มต้น เป็นการใช้หลักคิดเชิงนิเวศว่า พืชใหม่ไม่ควรถูกปล่อยให้เผชิญสภาพแวดล้อมโดยตรงทันที ต้องมีระบบพี่เลี้ยง **“ปลูกทุเรียนใต้ร่ม มันอยู่รอดง่ายกว่า”** มังคุด เงาะ และอะโวคาโด ทำหน้าที่เป็นพืชรายได้รอง ช่วยกระจายรายได้ และลดความเสี่ยงหากทุเรียนเสียหาย

ผักสวนครัวทำหน้าที่เป็นฐานอาหารครัวเรือน ส่วนยางพาราทางทิศเหนือมีบทบาทมากกว่ารายได้ เพราะทำหน้าที่เป็นแนวกันลม และชะลอน้ำหลากจากพื้นที่สูง

- **ระบบน้ำในฐานะตัวกำหนดระบบผลิต**

ระบบน้ำคือหัวใจที่สุดของแปลงนี้ ข้อมูลต้นไม้การผลิตสะท้อนชัดว่า ก่อนที่จะมีระบบน้ำถาวร ในอดีตนายโจ เจ้าของแปลงใช้วิธีเจาะรูแกลลอน 5 ลิตร วางไว้โคนต้นแล้วค่อยเติมน้ำ ***"เป็นวิธีต้นทุนต่ำ แต่ใช้แรงงานสูงในการไปตักน้ำและหิ้วน้ำมารดทีละต้น เมื่อแปลงเริ่มขยาย จึงลงทุนระบบน้ำเต็มรูปแบบ ทั้งบ่อ ท่อเมน ท่อย่อย และสปริงเกอร์ ด้วยต้นทุนสูงถึงหลักแสนบาท"*** สะท้อนให้เห็นว่า ระบบน้ำของทุเรียนไม่ใช่ต้นทุนเสริม แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการผลิต ต่างจากอะโวคาโดที่น้ำเป็นระบบประคอง การปลูกทุเรียน น้ำคือระบบสร้างผลผลิต **"ทุเรียนขาดน้ำไม่ได้ แต่ก็แฉะไม่ได้"** การให้น้ำของทุเรียนจึงไม่ใช่เรื่องปริมาณ แต่เป็นเรื่องจังหวะ ช่วงสร้างดอกต้องควบคุมน้ำ ช่วงติดลูกห้ามขาดน้ำ ช่วงสร้างเนื้อห้ามน้ำเกิน น้ำจึงเป็นตัวกำหนดคุณภาพผลโดยตรง

ต้นไม้การผลิตทุเรียนคุณภาพ

สวนนายโจเบ้าแว มดแดง

> “ทุเรียนคุณภาพ ไม่ใช่ปลูกแล้วรอดเอง
> แต่ต้องสร้างระบบรองรับต้นพันธุ์
> ให้ต้นแข็งแรง มีน้ำพอเหมาะ
> จัดจังหวะดอก–ผลดี ผลผลิตถึงจะดี”
>
> - นายโจเบ้าแว มดแดง -

เส้นทางการผลิต : จากรากสู่ผลผลิต

ผล (ผลผลิต/รายได้/ผลลัพธ์)

กิ่งก้าน (การดูแลและจัดการ)

ลำต้น (ระบบการผลิต)

ราก (ฐานทรัพยากร)

ผลผลิตและผลลัพธ์

- **ส้มโอคุณภาพดี** — ออกผลทุก 7 เดือน (มกราคม-เมษายน) ขายได้ตลอดปี
- **รายได้หลักจากส้มโอ** — สูงสุด 150,000 บาท/รอบ ตลาดรองรับดี
- **ผลผลิตหลากหลาย** — มีอาหารตลอดปี ลดรายจ่ายครัวเรือน
- **พื้นฟูดินและน้ำ** — ลดการพังทลาย รักษาสิ่งแวดล้อม
- **ความมั่นคงและต่อยอด** — สร้างอาชีพ ครอบครัว ชุมชนเข้มแข็ง

การดูแลและจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

- **ตัดแต่งกิ่ง**
  - ขจัดกิ่งแห้ง
  - กิ่งทับซ้อน
  - ให้ต้นโปร่ง แสงทั่วถึง
- **คลุมโคนด้วยฟาง**
  - รักษาความชื้น
  - ลดวัชพืช
  - เพิ่มอินทรียวัตถุ
- **ให้น้ำช่วงหน้าแล้ง**
  - ก.พ.-เม.ย. ของทุกปี
  - (ใช้น้ำค่อยเป็นหลัก)
  - และระบบน้ำเสริม
- **ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยชีว- ปุ๋ยเคมี**
  - 46-0-0 / 15-15-15
  - 1 กก./10 ต้น
- **จัดการศัตรูพืช**
  - หนอนเจาะลำต้น
  - เพลี้ยต่างๆ
  - ใช้วิธีป้องกันผสมผสาน
- **ปรับรสชาติและความหวาน**
  - เกลือ
  - ช่วงทำผลก่อนเก็บ 20 วัน
  - แล้วให้น้ำตาม

การออกแบบระบบสวนผสมผสาน

- **ปรับพื้นที่ชั้นบันได**
  - ลดการพังทลายของดิน
  - ชะลอน้ำ เพิ่มความชุ่มชื้น
- **ปลูกพืชน่า (กล้วย)**
  - ก่อนปลูกส้มโอ
  - ให้ร่มเงา เพิ่มอินทรีย์วัตถุ
  - รักษาความชื้น
- **จัดวางพืชตามศักยภาพพื้นที่**
  - พื้นที่ลาดชัน: ปลูกไม้ยืนต้น ไม่ยืดดิน
  - ที่ราบเชิงเขา: ปลูกส้มโอ ไม่ผลผักสวนครัว
  - พื้นที่ราบลุ่ม: แหล่งน้ำ ปลูกพืชที่ใช้น้ำ
- **ระบบน้ำครบวงจร**
  - คลองไส้ไก่ ลำห้วย
  - บ่อเก็บน้ำสำรอง
  - ปั๊มน้ำกระจายน้ำ
- **หลากหลายพืชในสวน**
  - ส้มโอเป็นหลัก ควบคู่ไม้ผล ไม้ใช้สอย ผัก ปลา เกิดรายได้หลายทาง

ฐานทุนและปัจจัยพื้นฐาน

- **ทรัพยากรธรรมชาติ**
  - ที่ราบเชิงเขา
  - ภูเขาสูง
  - ดินอุดมสมบูรณ์
- **แหล่งน้ำต้นทุน**
  - อ่างเก็บน้ำห้วยน้อย
  - น้ำฝนธรรมชาติ
- **พันธุ์ส้มโอ**
  - ขาวแตงกวา (นิยมมาก)
  - ขาวใหญ่ ขาวพวง
  - ทองดี ทับทิมสยาม
- **แรงงานครัวเรือน**
  - ครอบครัวร่วมกันปลูก ดูแล เก็บเกี่ยว
- **ความรู้และภูมิปัญญา**
  - จากการเรียนรู้ ดูงาน
  - และประสบการณ์จริง

หลักคิดสำคัญของสวนนี้

- ออกแบบพื้นที่ให้เหมาะกับธรรมชาติ
- จัดการน้ำให้ดี พืชหลากหลาย
- ดินดีชีวิตดี ความมั่นคงอาหาร
- จัดการน้ำให้ดี พืชหลากหลาย
- เก็บเกี่ยวผลผลิตตลอดทั้งปี

ต้นไม้การผลิตในฐานะตรรกะของระบบเศรษฐกิจ

หากวิเคราะห์จาก **“ราก”** ที่เป็นเสมือนปัจจัยการผลิตของระบบ ทุเรียนมีต้นทุนสูงกว่าพืชอื่นอย่างชัดเจน ต้นทุนเริ่มต้นมีทั้งต้นพันธุ์ ระบบน้ำ ท่อ สปริงเกอร์ ปุ๋ยคอก และแรงงานเตรียมหลุม นี่คือระบบที่พึ่งภายนอกสูงในช่วงราก

ลำต้นของระบบ คือช่วงบำรุงรักษา 6-7 ปี ซึ่งยาวและต้องใช้การลงทุนต่อเนื่อง ทั้งปุ๋ย ฮอร์โมน และการดูแลศัตรูพืช นี่ทำให้ทุเรียนเป็นพืชที่ **“กินทุนก่อนสร้างผล”** แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงผล จะเห็นว่าทุเรียนให้ผลผลิตที่ทำให้ระบบเปลี่ยนจากต้นทุนสูงมาเป็นกำไรที่คุ้มค่าทันที

> “ถ้าผ่านปีที่เจ็ดไปได้ ทุเรียนจะเลี้ยงเรา”
>
> “ทุเรียนต้องรอ แต่พอถึงเวลา มันคืนทุนให้ทีเดียว”
>
> **บทเรียนจากแปลงนายโจเบ้าแว มดแดง**

ผล: ผลผลิต ที่ทำให้เห็นรายได้ทุเรียนต่อปีต่อไร่

โครงสร้างรายได้ของทุเรียนในแปลงนายโจเบ้าแวมีลักษณะเป็น **“รายได้ก้อนใหญ่ปีละครั้ง”** ซึ่งแตกต่างจากพืชรายวันหรือรายเดือน โดยหลังจากปลูกประมาณ 6-7 ปี ต้นทุเรียนจะเริ่มเข้าสู่ระยะให้ผลผลิตเชิงเศรษฐกิจ และผลผลิตจะเพิ่มขึ้นตามอายุของต้น ในระยะเริ่มต้นของการให้ผลผลิต (ต้นเล็ก) ทุเรียนจะให้ผลเฉลี่ยประมาณ 20-30 ลูกต่อต้น น้ำหนักเฉลี่ยลูกละ 3-4 กิโลกรัม หรือคิดเป็นน้ำหนักรวมประมาณ 60-120 กิโลกรัมต่อต้นต่อปี หากคิดราคาขายเฉลี่ยที่ 150 บาทต่อกิโลกรัม จะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 9,000-18,000 บาทต่อต้นต่อปี

เมื่อคำนวณในระดับพื้นที่ปลูกเฉลี่ย 25 ต้นต่อไร่ จะมีรายได้รวมประมาณ 225,000-450,000 บาทต่อไร่ต่อปี ในกรณีต้นสมบูรณ์เต็มที่ (ต้นใหญ่) ผลผลิตจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 80-100 ลูกต่อต้น หรือคิดเป็นน้ำหนักประมาณ 240-400 กิโลกรัมต่อต้นต่อปี หากขายในราคาเฉลี่ยเดียวกัน จะมีรายได้ต่อต้นประมาณ 36,000-60,000 บาทต่อปี ดังนั้น เมื่อคำนวณในระดับพื้นที่ปลูก 25 ต้นต่อไร่ รายได้รวมจะอยู่ที่ประมาณ 900,000-1,500,000 บาทต่อไร่ต่อปี อย่างไรก็ตาม รายได้จริงจะขึ้นอยู่กับคุณภาพผลผลิต ช่องทางตลาด และฤดูกาลขาย โดยแปลงนี้มีการกระจายตลาดหลายระดับ ได้แก่ ตลาดออนไลน์ที่สามารถขายได้สูงถึง 180 บาทต่อกิโลกรัม ตลาดลูกค้าประจำในชุมชนที่อยู่ในช่วง 90-100 บาทต่อกิโลกรัม และตลาดพ่อค้าคนกลางที่ราคาอาจลดลงเหลือประมาณ 60-150 บาทต่อกิโลกรัมตามคุณภาพผลผลิตและภาวะตลาด

ต้นทุนหลังการเก็บเกี่ยวส่วนสำคัญคือ ค่าแรงเก็บเกี่ยว ค่าแรงคนขึ้นตัด ค่าขนส่ง และค่าน้ำมัน ซึ่งโดยเฉลี่ยคิดเป็นประมาณร้อยละ 30 ของรายได้รวม ดังนั้น หากหักต้นทุนหลังเก็บเกี่ยวแล้ว รายได้สุทธิโดยประมาณจะอยู่ที่ ต้นเล็ก: ประมาณ 157,500-315,000 บาทต่อไร่ต่อปี ต้นใหญ่: ประมาณ 630,000-1,050,000 บาทต่อไร่ต่อปี

สิ่งสำคัญที่แปลงนี้สะท้อนให้เห็นคือ ทุเรียนเป็นพืชที่ใช้เวลาสะสมทุนยาว แต่เมื่อเข้าสู่ระยะให้ผลผลิตแล้ว จะสามารถสร้างรายได้ในระดับสูงมากเมื่อเทียบกับพืชไร่ทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมกับตลาดคุณภาพหรือขายตรงถึงผู้บริโภค จะยิ่งเพิ่มมูลค่าได้มากขึ้นอย่างชัดเจน

เทคนิคการปลูกทุเรียนคุณภาพ: ความรู้เชิงปฏิบัติจากแปลงจริง

เมื่อพิจารณาจากต้นไม้การผลิตของแปลงนายโจเบ้าแว จะพบว่า การปลูกทุเรียนคุณภาพในพื้นที่แก่นมะกรูดไม่ได้อาศัยเพียงพันธุ์ดีหรือปุ๋ยดี แต่เป็นการจัดการแบบ **“ละเอียดตามช่วงชีวิตของต้น”** ตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการสร้างคุณภาพผลผลิต โดยแต่ละช่วงมีเทคนิคเฉพาะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน

- **การสร้างต้นให้รอด: เทคนิคการปลูกใต้ร่มไม้เดิม** องค์ความรู้สำคัญข้อแรกของแปลงนี้ คือ การไม่ปลูกทุเรียนในพื้นที่โล่งทันที แต่เลือกปลูกใต้ร่มของไม้เดิม เช่น ลำไยและกล้วย ซึ่งทำหน้าที่เป็นพืชพี่เลี้ยง ช่วยลดความร้อน รักษาความชื้น และลดแรงลมที่กระทบต้นอ่อน นี่เป็นเทคนิคสำคัญของการเพิ่มอัตราการรอดในช่วงต้น เพราะทุเรียนเป็นพืชที่ไวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมมาก **“ต้นเล็กอย่าให้เจอแดดตรง ๆ เดี๋ยวมันช็อก”** การใช้ร่มเงาจากธรรมชาติช่วยลดต้นทุนและทำให้ระบบสวนสมดุลกว่าในระยะยาว
- **การเตรียมหลุมปลูก: การสร้างฐานรากก่อนสร้างต้น** แปลงนี้ใช้หลุมปลูกขนาด 50×50 เซนติเมตร ซึ่งอาจดูไม่ใหญ่ แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ **“คุณภาพของหลุม”** มีการรองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักก่อนปลูก และทิ้งหลุมไว้ประมาณ

3 วัน เพื่อให้ความร้อนจากการย่อยสลายลดลงและลดความเสี่ยงเชื้อโรคในดิน จากนั้นโรยโดโลไมต์เพื่อปรับสมดุลดินและลดความเป็นกรด สะท้อนหลักคิดว่า การปลูกต้นไม้คุณภาพ ต้องเริ่มจากฐานดินที่สมดุลก่อน ไม่ใช่เร่งใส่ปุ๋ยหลังปลูก

- **การให้น้ำแบบค่อยเป็นค่อยไป: ไม่ชุ่มเกิน ไม่แห้งเกิน** ช่วงแรกของการปลูกเกษตรกรใช้แกลลอน 5 ลิตรเจาะรูวางที่โคนต้น แล้วเติมน้ำให้ซึมช้า ๆ ลงดิน นี่เป็นภูมิปัญญาที่เรียบง่ายแต่มีประสิทธิภาพมาก เพราะช่วยให้น้ำซึมถึงรากโดยตรง ลดการสูญเสียจากการไหลทิ้ง และลดแรงงานรดน้ำถี่ เมื่อเข้าสู่ระบบสวนเต็มรูปแบบ จึงพัฒนาสู่ระบบสปริงเกอร์ แต่แม้มีระบบน้ำแล้ว หลักสำคัญยังเหมือนเดิม คือ **“ทุเรียนต้องชื้น แต่ห้ามแฉะ”** นี่เป็นหัวใจของคุณภาพผลผลิต เพราะถ้าน้ำมากเกินไป รากจะเสีย และคุณภาพเนื้อจะลดลง

- **การบำรุงต้น: เร่งต้นก่อนเร่งผล** ช่วงปีที่ 1-6 ของทุเรียน แปลงนี้เน้น **“สร้างต้น”** มากกว่า **“เร่งผล”** มีการใช้ปุ๋ยสูตรเสมอ (15/16) อย่างต่อเนื่อง เดือนละ 1-2 ครั้ง ร่วมกับฮอร์โมนบำรุงใบ แนวคิดสำคัญคือ ต้นแข็งแรง = ระบบผลผลิตแข็งแรง ช่วงนี้ยังไม่เน้นการเร่งออกดอก เพราะหากต้นยังไม่สมบูรณ์ การออกผลเร็วจะทำให้ต้นโทรม
- **เทคนิคการจัดการดอก: การอั้นต้นเพื่อบังคับดอก** เมื่อเข้าสู่ปีที่ 7 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มให้ผลผลิต แปลงนี้ใช้เทคนิค **“อั้นต้น”** ในช่วงมกราคม-กุมภาพันธ์ การอั้นต้น คือการควบคุมน้ำและการบำรุง เพื่อกระตุ้นให้ต้นหยุดแตกใบอ่อนและเปลี่ยนพลังงานไปสู่การสร้างตาดอก เป็นเทคนิคสำคัญมากของการผลิตทุเรียนคุณภาพ เพราะถ้าต้นแตกใบมากเกินไป ดอกจะไม่สมบูรณ์ **“ถ้าอยากได้ลูก ต้องหยุดให้ต้นแตกใบ”**
- **เทคนิคการช่วยผสมเกสร: เพิ่มเปอร์เซ็นต์ติดผล** ในช่วงดอกบาน (ประมาณมีนาคม) เกษตรกรมีเทคนิคช่วยผสมเกสร โดยในช่วงเวลา 1-3 ทุ่ม จะนำไม้กวาดไปปาดดอกเพื่อช่วยกระจายละอองเกสร เพราะช่วงเวลานี้เป็นเวลาที่ดอกทุเรียนเปิดและพร้อมผสมมากที่สุด นี่ช่วยเพิ่มอัตราการติดผล และลดการสูญเสียจากดอกร่วง ถือเป็นองค์ความรู้เฉพาะที่สำคัญมาก
- **เทคนิคการให้น้ำช่วงติดผล: น้ำคือเครื่องกำหนดคุณภาพเนื้อ** หลังติดผล (เมษายน-พฤษภาคม) ระบบน้ำเปลี่ยนจากการควบคุมดอก ไปสู่การประคองผล ช่วงนี้ห้ามขาดน้ำเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผลร่วง แต่ก็ห้ามน้ำมากเกิน เพราะจะทำให้เนื้อไม่แน่น นี่คือช่วงที่ต้องอาศัยการเฝ้าดูและ **“การอ่านต้น”** ซึ่งเป็นองค์ความรู้เฉพาะตัวของเกษตรกรมากกว่าการทำตามตารางเวลา

- **เทคนิคการสร้างคุณภาพเนื้อ: ปุ๋ยโพแทสเซียมช่วงสร้างแป้ง** ช่วงพฤษภาคม-มิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงสร้างเนื้อและสะสมแป้ง เกษตรกรให้ปุ๋ยทางดินสูตร 15/25 จำนวน 2 รอบ เพราะโพแทสเซียมมีบทบาทสำคัญในการสร้างสี เนื้อ และคุณภาพของผล นี่เป็นจุดที่แยก **"ทุเรียนทั่วไป"** ออกจาก **"ทุเรียนคุณภาพ"** เพราะผลผลิตไม่ได้วัดที่จำนวนลูก แต่วัดที่คุณภาพเนื้อ
- **เทคนิคจัดการศัตรูพืชแบบต้นทุนต่ำ** แปลงนี้ใช้วิธีจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน ได้แก่ เผาถ่านแกลบไล่เพลี้ย ใช้น้ำส้มควันไม้ไล่แมลง ใช้มหาหิงคุ์แต้มแผลต้นไม้ป้องกันเชื้อราและแมลงเจาะต้น วิธีเหล่านี้ช่วยลดการใช้สารเคมีและลดต้นทุนระยะยาว สะท้อนการใช้ภูมิปัญญาร่วมกับเทคนิคสมัยใหม่

ชุดความรู้จากแปลงนี้สะท้อนว่า ทุเรียนคุณภาพไม่ได้เกิดจากการบำรุงผลในช่วงท้าย แต่เกิดจากการจัดการทุกช่วงชีวิตของต้นอย่างแม่นยำ ตั้งแต่การสร้างร่มให้ต้นอ่อน การเตรียมดิน การควบคุมน้ำ การสร้างต้น การอั้นดอก การช่วยผสมเกสร และการสร้างเนื้อผล กล่าวอีกแบบหนึ่งคือ ทุเรียนคุณภาพ คือผลลัพธ์ของการจัดการเป็นจังหวะ ไม่ใช่การจัดการหนัก และนี่คือองค์ความรู้ที่ทำให้แปลงนี้เป็น **"พื้นที่เรียนรู้ทุเรียนคุณภาพ"** อย่างแท้จริง

แปลงต้นแบบ การปลูกสตรอว์เบอร์รี

นายสีฟ้า กรึงไกร

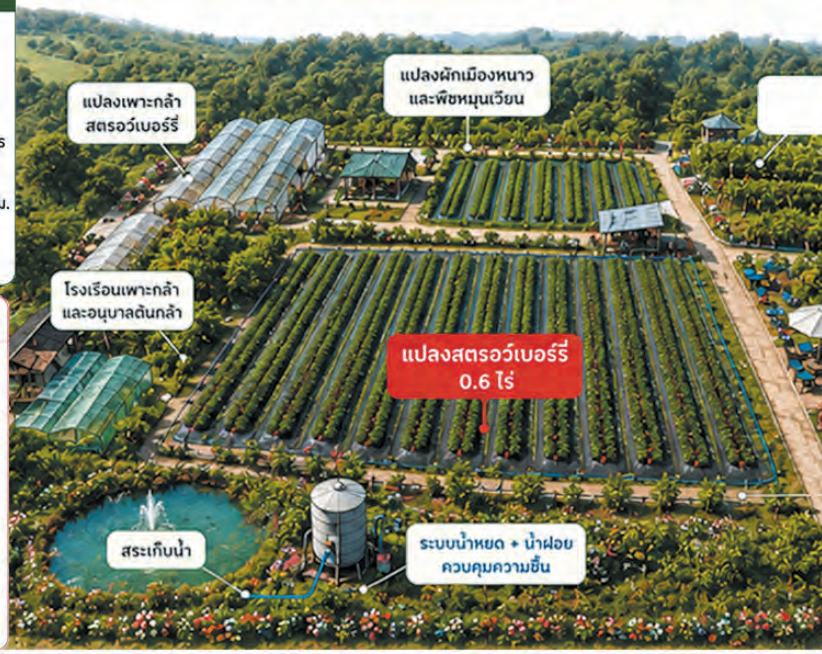
แปลงต้นแบบสวนสตรอว์เบอร์รี่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นายสีฟ้า กรึงไกร : การออกแบบรายได้เข้มข้นบนพื้นที่จำกัด

พืชมูลค่าสูง ปลอดภัย ได้มาตรฐาน สร้างรายได้หลายช่องทาง ทั้งผลผลิตและการท่องเที่ยว

ข้อมูลแปลง

- พื้นที่ทั้งหมด 34 ไร่
- พื้นที่ทำการเกษตร 5 ไร่
- ปลูกสตรอว์เบอร์รี่ 0.6 ไร่
- พืชร่วม : มะเขือเทศ ผักปลอดสาร ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ
- ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500 ม.
- ที่ตั้ง หมู่ที่ 4 ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี

ปฏิทินการทำสวนสตรอว์เบอร์รี่

- **พฤษภาคม** เตรียมกล้าพันธุ์
- **มิถุนายน** เตรียมแปลงปลูก
- **กันยายน-ตุลาคม** เริ่มปลูก
- **มกราคม-กุมภาพันธ์** เก็บเกี่ยวผลผลิต (เก็บได้ถึงมีนาคม)

ภาพตัดขวางแปลง

ระบบน้ำ

- ระบบน้ำหยด : ให้น้ำตรงโคนต้น ควบคุมความชื้น ลดโรครากเน่า
- ระบบน้ำฝอย : ล้างใบ ลดอุณหภูมิ เพิ่มความชื้น ลดแมลง-ไร

การจัดการดินและปุ๋ย

- ปรับปรุงดินก่อนปลูก (ปุ๋ยคอก, ปุ๋ยหมัก, ปุ๋นคลิยดิน)
- ปุ๋ยเคมี + ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีทำให้โตเร็ว ปุ๋ยอินทรีย์ช่วยให้ต้นแข็งแรง
- คลุมแปลงด้วยพลาสติกดำ ลดวัชพืช รักษาความชื้น

การกำจัดแมลงศัตรูพืช

- ใช้สารชีวภาพในการกำจัด
- ฉีดพ่น 4 วัน/ครั้ง
- เน้นการป้องกันมากกว่าการใช้สารเคมี
- ให้น้ำฝอยในช่วงหน้าแล้งเพื่อลดแมลง

แปลงต้นแบบ การปลูก สตรอว์เบอร์รี

นายสีฟ้า กรึงไกร

แนวคิดการออกแบบ

“ สร้างรายได้เข้มข้น
บนพื้นที่จำกัดและ
การปรับภูมิทัศน์
เพื่อรองรับการ
ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ”

นายสีฟ้า กรึงไกร

อายุ 38 ปี
ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง
จบปริญญาตรี สาขาพัฒนาชุมชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
จ.ลพบุรี

หนึ่งในกลุ่มผู้ปลูกสตรอว์เบอร์รี่
ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาและ
ยกระดับการผลิตสตรอว์เบอร์รี่

ผลผลิตและรายได้ (ต่อ 0.6 ไร่)

ผลผลิตเฉลี่ย	600 – 800 กก./ปี
ราคาขายเฉลี่ย	250 – 350 บาท/กก.
รายได้รวม	200,000 บาท/รอบการผลิต

หักต้นทุน (ประมาณ 50%)
กำไรสุทธิประมาณ 100,000 บาท/รอบการผลิต

ช่องทางการตลาด

- ขายหน้าสวน / นักท่องเที่ยว (เก็บเอง)
- ตลาดออนไลน์ / ส่งตามออเดอร์
- SPAR (บางจาก)
- GREEN MARKET (SCG)
- ตึก TRUEMOVE
- ตลาดหลักทรัพย์ฯ
- โรงพยาบาล / รีสอร์ท / โรงแรม / จุดประชาสัมพันธ์ อบจ.

พันธุ์ที่ปลูก

พันธุ์พระราชทาน 80

- ผลสวย รสชาติหวาน หอม
- เหมาะกับพื้นที่สูง
- ปลูกแบบปลอดภัย
- ได้รับใบรับรอง GAP จากกรมวิชาการเกษตร

แนวคิดการทำเกษตรท่องเที่ยว

- ปลูกผลไม้ปลอดสาร นักท่องเที่ยวเก็บกินได้
- มีกิจกรรมเก็บสตรอว์เบอร์รี่
- ทำบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว
- สร้างประสบการณ์ = สร้างมูลค่าเพิ่ม

แปลงสตรอว์เบอร์รีของนายสีฟ้า กรึงไกร เป็นตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนวิธีคิดจาก **"การใช้พื้นที่ตามความเคยชิน"** ไปสู่ **"การใช้พื้นที่ตามศักยภาพ"** บนพื้นที่สูงของตำบลแก่นมะกรูด พื้นที่แห่งนี้ไม่ได้เริ่มต้นจากการเป็นสวนสตรอว์เบอร์รี แต่เป็นพื้นที่เกษตรทั่วไปที่ต้องเผชิญข้อจำกัดแบบเดียวกับเกษตรกรจำนวนมาก ทั้งข้อจำกัดเรื่องรายได้ ความผันผวนของตลาด และต้นทุนการผลิตที่ไม่สัมพันธ์กับผลตอบแทน

จุดเปลี่ยนสำคัญของแปลงนี้อยู่ที่ ***การกลับมาของคนรุ่นใหม่ที่มีฐานความรู้*** ทางวิชาการด้านพัฒนาชุมชน และนำความรู้นั้นกลับมาเชื่อมกับทรัพยากรในครอบครัว นายสีฟ้ามองเห็นว่า พื้นที่ 34 ไร่ หากใช้แบบเดิมจะให้ผลตอบแทนต่ำ แต่ถ้า ***เลือกพืชที่มี "มูลค่าต่อหน่วยพื้นที่สูง"*** จะสามารถเปลี่ยนโครงสร้างรายได้ของครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญ สตรอว์เบอร์รีจึงไม่ใช่เพียงพืชที่ปลูกเพราะราคาแพง

“พื้นที่ไม่ต้องมาก ถ้าใช้ให้ถูก พื้นที่เล็กก็สร้างรายได้มากได้”

แต่เป็นพืชที่ถูกเลือกผ่านการคำนวณเชิงเศรษฐศาสตร์ของพื้นที่จริง เพราะในทางปฏิบัติ การปลูกสตรอว์เบอร์รีเพียง 1 ไร่ สามารถสร้างผลตอบแทนใกล้เคียงกับการปลูกข้าวโพดถึง 25 ไร่ นี่คือการเปลี่ยนจากเกษตรเชิงปริมาณไปสู่เกษตรเชิงมูลค่าอย่างชัดเจน

การออกแบบแปลงเพื่อควบคุมคุณภาพผลผลิต

สิ่งที่น่าสนใจของแปลงนี้คือ วิธีคิดเรื่องการออกแบบพื้นที่ไม่ได้เริ่มจากคำถามว่า **"จะปลูกอะไร"** แต่เริ่มจากคำถามว่า **"พื้นที่แบบนี้ควรปลูกอะไรจึงจะคุ้มที่สุด"** จากพื้นที่ทั้งหมด 5 ไร่ สีฟ้าเลือกใช้เพียง 1 ไร่สำหรับพืชมูลค่าสูง และแบ่งพื้นที่สตรอว์เบอร์รี 0.6 ไร่ ส่วนที่เหลือจัดวางเป็นพืชผักและระบบรองรับการผลิต การแบ่งพื้นที่เช่นนี้สะท้อนแนวคิดการลดความเสี่ยง เพราะสตรอว์เบอร์รีเป็นพืชที่มีความอ่อนไหวสูงต่อโรค สภาพอากาศ และคุณภาพดิน ***การจัดแปลงปลูกแบบยกร่องช่วยเรื่องการระบายน้ำ*** ลดปัญหารากเน่า และทำให้ควบคุมความชื้นได้แม่นยำกว่า การเว้นระยะปลูกถูกใช้เพื่อควบคุมการถ่ายเทอากาศ เพราะโรคของสตรอว์เบอร์รีจำนวนมากเกิดจากความชื้นสะสม แปลงนี้จึงสอนให้เห็นว่า การจัดแปลงไม่ใช่เพียงแค่เรื่องความสวยงาม แต่เป็นเครื่องมือควบคุมโรคและคุณภาพผลผลิตตั้งแต่ต้นทางอีกด้วย

ระบบน้ำ: กลไกควบคุมคุณภาพผล

สำหรับสตรอว์เบอร์รี น้ำไม่ใช่แค่ปัจจัยหล่อเลี้ยง แต่เป็นเครื่องมือควบคุมคุณภาพผลผลิตโดยตรง แปลงนี้ใช้ระบบน้ำสองรูปแบบควบคู่กัน คือระบบน้ำหยดและน้ำฝอย โดยแต่ละระบบมีหน้าที่ต่างกันอย่างชัดเจน น้ำหยดใช้เพื่อควบคุมความชื้นที่โคนต้นอย่างแม่นยำ ลดการสูญเสียน้ำ และช่วยให้ผลผลิตมีความสม่ำเสมอ ขณะที่น้ำฝอยใช้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อม ลดอุณหภูมิ และยังทำหน้าที่ในการช่วยล้างใบไม่ให้มีน้ำค้างอยู่บนยอดใบที่จะทำให้เกิดโรคเชื้อราตามมา สิ่งนี้สะท้อนองค์ความรู้เชิงลึกว่า น้ำในระบบพืชมูลค่าสูงไม่ได้มีหน้าที่เดียว แต่ทำหน้าที่หลายระดับพร้อมกัน ทั้งการเลี้ยงต้น ควบคุมโรค และสร้างคุณภาพผล โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง การให้น้ำฝอยมีบทบาทสำคัญในการลดความเครียดของต้น และช่วยลดปัญหาโรคที่สัมพันธ์กับอากาศแห้งจัด

> “พันธุ์ดีอย่างเดียวไม่พอ ถ้าดินไม่พร้อม ผลก็ไม่ดี”

พันธุ์พืชกับความสัมพันธ์กับดิน

สีฟ้าให้ความสำคัญกับเรื่องพันธุ์อย่างมาก โดยเลือกใช้พันธุ์พระราชทาน 80 ซึ่งผ่านการพิสูจน์แล้วว่าเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และให้ผลผลิตที่ตลาดยอมรับ แต่บทเรียนสำคัญไม่ได้อยู่ที่ชื่อพันธุ์ แต่อยู่ที่ความเข้าใจว่า **“พันธุ์ที่ดีต้องเหมาะกับดิน”** เขาพบจากประสบการณ์ตรงว่า ***การปลูกซ้ำในพื้นที่เดิมโดยไม่ฟื้นฟูดินจะทำให้ผลผลิตลดลงอย่างชัดเจน*** แม้จะใช้พันธุ์เดิมก็ตาม นี่คือความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชีวภาพของดินกับศักยภาพผลผลิต ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการทำจริง ไม่ใช่จากตำรา

เกษตรปลอดภัยกับความไว้วางใจของตลาด

หนึ่งในจุดแข็งสำคัญของแปลงนี้คือการเลือกเดินบนแนวทางเกษตรปลอดภัย โดยลดการใช้สารเคมี และใช้สารชีวภาพในการควบคุมแมลงศัตรูพืช การฉีดสารชีวภาพทุก 4 วัน ไม่ใช่เพราะต้องการกำจัดแมลงแบบรุนแรง แต่เป็นการควบคุมเชิงป้องกัน สิ่งนี้ทำให้แปลงได้รับมาตรฐาน GAP จากกรมวิชาการเกษตร ซึ่งกลายเป็นทุนทางความเชื่อมั่นของตลาด และทำให้สามารถขายผลผลิตได้ในตลาดคุณภาพสูง ความรู้จากแปลงนี้จึงชี้ให้เห็นว่า มาตรฐานไม่ได้เป็นเพียงเอกสารรับรอง แต่เป็นเครื่องมือสร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มมูลค่าผลผลิต

> “ในอนาคต
> อยากมีบ้านพักหลังเล็ก ๆ
> ไว้รองรับนักท่องเที่ยว
> และเพิ่มแปลงพื้นที่สำหรับ
> การปลูกผลไม้ปลอดภัย
> เป็นการออกแบบเศรษฐกิจ
> หลายชั้นในพื้นที่
> เพราะพื้นที่ผมมีน้อย”

จากสวนผลไม้สู่พื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความน่าสนใจของแปลงนี้อยู่ที่การไม่มองผลผลิตเฉพาะในรูปของผลไม้ แต่ขยายมูลค่าไปสู่ “ประสบการณ์” การเปิดสวนให้คนมาเก็บสตรอว์เบอร์รีเอง ทำให้ผลผลิตกลายเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว และเปลี่ยนลูกค้าจากผู้ซื้อ เป็นผู้มาเยือน นี่คือการยกระดับจากการขายผลผลิตไปสู่การขายประสบการณ์ ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงกว่า

ตลาดหลายช่องทาง: กลไกสำคัญของการอยู่รอด

บทเรียนสำคัญอีกประการคือ การไม่พึ่งตลาดเดียว สีฟ้าใช้ทั้งตลาดท่องเที่ยวหน้าสวน ตลาดออฟไลน์ในเมือง ตลาดองค์กร และตลาดออนไลน์ ทำให้สามารถกระจายความเสี่ยงได้ดี การเชื่อมโยงตลาดโดยสถาบันปิดทองหลังพระและภาคีเช่น มูลนิธิใบไม้ปันสุข และบริษัท บางจาก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) เป็นตัวอย่างของการที่เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงตลาดคุณภาพได้ผ่านกลไกความร่วมมือ รายได้รวมกว่า 200,000 บาทต่อรอบการผลิต และเหลือกำไรสุทธิกว่า 100,000 บาท สะท้อนให้เห็นว่าพืชมูลค่าสูงสามารถเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนได้จริง

วิเคราะห์ผลผลิตและรายได้ “สตรอว์เบอร์รีปลอดภัย”

สิ่งที่น่าสนใจของแปลงสตรอว์เบอร์รีนายสีฟ้า ไม่ใช่เพียงการปลูกผลไม้เมืองหนาว แต่คือการ **“ออกแบบระบบผลิตพืชมูลค่าสูง”** ให้เหมาะกับภูมิสังคมของแก่นมะกรูด ทั้งเรื่องอากาศ ความสูง น้ำ ตลาด และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จากข้อมูลในแปลง พบว่า นายสีฟ้าใช้พื้นที่ปลูกสตรอว์เบอร์รีประมาณ 1 ไร่ ภายใต้ระบบน้ำหยด และเลือกปลูกพันธุ์พระราชทาน 80 ซึ่งเหมาะกับพื้นที่สูง 600-700 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยออกแบบแปลง **“ฐานกว้าง หน้าแหลม”** เพื่อให้น้ำไหลผ่านได้ดี ลดน้ำขัง ลดปัญหาผลเน่า และลดการสะสมโรคในแปลง

ต้นไม้การผลิต สตรอว์เบอร์รี่

ระบบปลอดภัย • คุณภาพดี • สร้างรายได้มั่นคง

ข้อมูลพื้นฐาน

เจ้าของแปลง	:	นายสีฟ้า กรึ่งไกร
พื้นที่ปลูก	:	1 ไร่ (พื้นที่ทั้งหมด 5 ไร่)
พันธุ์ที่ปลูก	:	พระราชทาน 80
ระบบปลูก	:	แปลงยกร่อง คลุมพลาสติก
ระบบน้ำ	:	น้ำหยด + น้ำฝอย
มาตรฐาน	:	GAP (กรมวิชาการเกษตร)
พื้นที่	:	ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี (สูง 600–700 ม.)
เริ่มปลูก	:	ปี 2558

แนวคิดการปลูก

- ปลูกสตรอว์เบอร์รี่แบบปลอดภัย ไม่ใช้สารเคมี
- ใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
- เน้นคุณภาพ ผลใหญ่ สีสวย รสหวาน
- สร้างรายได้จากผลผลิตและการท่องเที่ยว

ปฏิทินการผลิต

- พฤษภาคม : เตรียมกล้าพันธุ์
- มิถุนายน : เตรียมแปลงปลูก
- กันยายน – ตุลาคม : เริ่มปลูก
- มกราคม – กุมภาพันธ์ : เก็บเกี่ยวผลผลิต
- อาจเก็บได้ถึง : มีนาคม

การจัดการแปลง (5 ส่วนหลัก)

1. แปลงสตรอว์เบอร์รี่ 1 ไร่ ระบบน้ำหยด
   - แปลงฐานกว้าง หน้าแหลม
   - น้ำไหล ไม่ขัง ผลไม่เน่า

2. แปลงผักเมืองหนาว 1 ไร่ ระบบน้ำพุ่ง
   - บล็อกโคลี่ เบบี้แครอท หอมญี่ปุ่น กะหล่ำหัวใจ สลัด

3. มันสำปะหลัง 2 ไร่ แปลงหมุนเวียน
4. มะเขือเทศราชินี 1 งาน ระบบน้ำหยด

5. แปลงแม่พันธุ์สตรอว์เบอร์รี่ 1 งาน แปลงหมุนเวียน

แปลง 1–5 สลับหมุนเวียนทุกปี ลดการสะสมโรคพืช

ระบบการผลิต

น้ำ
น้ำหยด : ทำให้ลูกดก
น้ำฝอย : ล้างใบ เพิ่มความชื้นในดิน

ปุ๋ย
ปุ๋ยเคมี + ปุ๋ยอินทรีย์ เสริมด้วยปุ๋ยทางใบ และซุปเปอร์เค, แคลเซียมโบรอน

การจัดการศัตรูพืช
ใช้สารชีวภาพ
- พริกแกง : กันเพลี้ย
- กลอย : ฆ่าหนอน
- ฉีดพ่นทุก 4 วัน/ครั้ง

การดูแลพิเศษ
คลุมดินด้วยฟาง ลดวัชพืช รักษาความชื้น และอุณหภูมิในดิน

ช่องทางการจำหน่าย

1. ตลาดบ้านไร่
2. องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด
3. โรงพยาบาลบ้านไร่
4. จำหน่ายออนไลน์ (Online)
5. นักท่องเที่ยวในแปลง (ชมสวน + เก็บสตรอว์เบอร์รี่)

ผลผลิต

- เก็บผลผลิต 12 กก./งาน = 48 กก./ไร่ ต่อครั้ง
- เก็บสัปดาห์ละ 2 ครั้ง
- 1 รอบ เก็บได้ 6 สัปดาห์
- ผลผลิตรวม 576 กก./ไร่/รอบ

ราคาขายเฉลี่ย 300 บาท/กก.

รายได้รวม 172,800 บาท/ไร่/รอบ

ต้นทุนการผลิตปีแรก (ต่อไร่)

ต้นทุนผันแปร

กล่อง + สติ๊กเกอร์ + ถุง	2,352 บาท
ค่าจ้างเก็บผลผลิต	16,200 บาท
ค่าน้ำมัน	2,400 บาท
ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยทางใบ	6,756 บาท
ยาฆ่าแมลง / สารชีวภาพ	1,520 บาท
รวม	**29,228 บาท**

ต้นทุนคงที่ (ลงทุนครั้งแรก)

ระบบน้ำ และอุปกรณ์	17,620 บาท
ผ้าพลาสติกคลุมดิน	4,800 บาท
ค่าจ้างเตรียมแปลง	1,500 บาท
ต้นพันธุ์	40,000 บาท
ปุ๋ยรองพื้น	890 บาท
จ้างปลูก	1,500 บาท
รวม	**66,310 บาท**

ต้นทุนรวมปีแรก 95,218 บาท/ไร่

ผลตอบแทน

รายได้รวม 172,800 บาท/ไร่/รอบ

− หัก ต้นทุนปีแรก 95,218 บาท/ไร่

= **กำไรสุทธิ ปีแรก 77,582 บาท/ไร่**

ปีต่อไป (ไม่ลงทุนระบบใหม่) ต้นทุนลดลง กำไรสุทธิเพิ่มขึ้น ประมาณ **95,202 บาท/ไร่**

จุดเด่นของแปลง

- ปลูกแบบปลอดภัย ได้มาตรฐาน GAP
- ใช้ระบบน้ำหยด + น้ำฝอย เพิ่มคุณภาพผลผลิต
- หมุนเวียนแปลง ลดโรคพืช
- เชื่อมโยงตลาดหลายช่องทาง + ท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- รายได้สูงต่อพื้นที่ ดินทุนเร็ว และยั่งยืน

> “ปลูกสตรอว์เบอร์รี่ 1 ไร่ กำไรเท่ากับปลูกข้าวโพดถึง 25 ไร่ เพราะเราปลูกด้วยคุณภาพ และขายตรงถึงผู้บริโภค”
>
> – นายสีฟ้า กรึ่งไกร

เทคนิคสำคัญ

- ให้น้ำสม่ำเสมอย่าให้ขาด โดยเฉพาะช่วงออกดอกติดผล
- ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ควบคู่ปุ๋ยเคมี ดินร่วนซุย แข็งแรง
- สังเกตโรคและแมลงอย่างใกล้ชิด ป้องกันก่อนระบาด
- รักษาความสะอาดแปลง คลุมดิน ลดวัชพืช
- ใส่ใจคุณภาพผลผลิต สร้างความเชื่อมั่นให้ลูกค้า

ในเชิงเทคนิคการผลิต แปลงนี้ถือเป็น **“เกษตรแม่นยำระดับชุมชน”** เพราะมีการควบคุมทั้งน้ำ ปุ๋ย โรค และฤดูกาลผลิตอย่างละเอียด เช่น ใช้น้ำหยดเพื่อเร่งการติดผล และควบคุมความชื้น ใช้น้ำฝอยสร้างความเย็นและล้างใบ ใช้สารชีวภาพแทนสารเคมี หมุนเวียนพื้นที่ปลูกทุกปีเพื่อลดการสะสมโรคในดิน ทั้งหมดนี้สะท้อนว่า นายสีฟ้าไม่ได้มอง **“สตรอว์เบอร์รี”** เป็นเพียงพืชขายแพง แต่คือพืชที่ต้องอาศัย **“การจัดการละเอียดสูง”** และความเข้าใจระบบนิเวศของแปลงอย่างมาก

วิเคราะห์ผลผลิต: พืชพื้นที่น้อย แต่สร้างมูลค่าสูง

ในพื้นที่ปลูกสตรอว์เบอร์รี 1 งาน เก็บผลผลิตได้ประมาณ 12 กิโลกรัม คิดเป็นประมาณ 48 กิโลกรัมต่อไร่ต่อครั้ง เก็บผลผลิตสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เก็บต่อเนื่องประมาณ 6 สัปดาห์ ดังนั้นผลผลิตรวมเฉลี่ยต่อไร่ต่อฤดูอยู่ที่ประมาณ 576 กิโลกรัมต่อไร่ต่อรอบผลิต แม้ตัวเลขผลผลิตจะไม่ได้สูงมากเมื่อเทียบกับพืชไร่อุตสาหกรรม แต่จุดแข็งสำคัญคือ **“มูลค่าต่อหน่วย”** เพราะสตรอว์เบอร์รีสามารถขายได้เฉลี่ยถึง 300 บาทต่อกิโลกรัม ทำให้รายได้รวมต่อไร่สูงถึง 172,800 บาทต่อรอบการผลิต ซึ่งถือว่าสูงมากเมื่อเทียบกับระบบเกษตรเชิงเดี่ยวบนพื้นที่สูง เช่น ข้าวโพด หรือมันสำปะหลัง ซึ่งนายสีฟ้ายังสะท้อนชัดว่า **“สตรอว์เบอร์รี 1 ไร่ มีกำไรเท่ากับข้าวโพด 25 ไร่”** ประโยคนี้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจาก **“เกษตรปริมาณ”** ไปสู่ **“เกษตรมูลค่า”** อย่างชัดเจน

วิเคราะห์ต้นทุน: รายได้สูง แต่ใช้แรงงานและการจัดการเข้มข้น

แม้รายได้จะสูง แต่สตรอว์เบอร์รีเป็นพืชที่มีต้นทุนสูงและใช้แรงงานละเอียดมาก ต้นทุนหลักประกอบด้วย ค่าต้นพันธุ์ 40,000 บาท ระบบน้ำและอุปกรณ์กว่า 17,000 บาท พลาสติกคลุมแปลง ปุ๋ย แรงงานปลูกและเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะ **“แรงงานเก็บผลผลิต”** ซึ่งต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก เพราะผลผลิตสุกไม่พร้อมกัน และต้องเก็บอย่างระมัดระวังเพื่อรักษาคุณภาพผลสด รวมต้นทุนทั้งหมดในปีแรก 95,218 บาทต่อไร่ เหลือกำไรสุทธิ 77,582 บาทต่อไร่ แต่หากเป็นปีต่อไปซึ่งไม่ต้องลงทุนระบบใหม่ จะมีกำไรเพิ่มเป็น 95,202 บาทต่อไร่

วิเคราะห์ "มูลค่าเพิ่ม"
สตรอว์เบอร์รีไม่ได้ขายแค่ผลผลิต

จุดแข็งที่สุดของแปลงนี้ คือ การเปลี่ยน **"ผลไม้"** ให้กลายเป็น **"ประสบการณ์"** นายสีฟ้าเปิดสวนให้นักท่องเที่ยวเข้าเก็บสตรอว์เบอร์รีสดจากแปลง และเชื่อมโยงกับบ้านพักนักท่องเที่ยวในอนาคต ทำให้รายได้ของแปลงไม่ได้มาจากผลผลิตเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การขายตรงหน้าสวน การขายออนไลน์ ตลาดพรีเมียม ความเชื่อมั่นเรื่อง **"ปลอดภัยและ GAP"** ซึ่งเป็นการ **"เพิ่มมูลค่า"** ให้ผลผลิตมากกว่าการขายผ่านพ่อค้าคนกลางทั่วไป อีกทั้งยังมีการกระจายตลาดหลายช่องทาง เช่น โรงพยาบาล โรงแรม รีสอร์ต ตลาดสีเขียว และตลาดองค์กรใหญ่ จึงช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาและการพึ่งพาตลาดใดตลาดหนึ่งมากเกินไป

บทสรุปสังเคราะห์

แปลงนี้สอนให้เห็นว่า การสร้างรายได้สูงไม่ได้ขึ้นกับขนาดพื้นที่ แต่ขึ้นกับความเข้มข้นของการจัดการ ความแม่นยำของระบบน้ำ การเลือกพันธุ์ที่เหมาะกับพื้นที่ การรักษาคุณภาพผลผลิต และการออกแบบตลาดรองรับ แก่นความรู้สำคัญของแปลงนี้คือ การใช้พื้นที่เล็กให้สร้างมูลค่าสูง การใช้ระบบน้ำเพื่อควบคุมคุณภาพ การใช้เกษตรปลอดภัยเพื่อสร้างความเชื่อมั่น และการเชื่อมเกษตรกับการท่องเที่ยวเพื่อขยายมูลค่า

แปลงของนายสีฟ้าจึงไม่ได้เป็นเพียงสวนสตรอว์เบอร์รี แต่เป็นแบบเรียนของ **“เกษตรมูลค่าสูงบนพื้นที่จำกัด”** ที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่สูงอื่น ๆ ได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม และยังเป็นตัวอย่างของ **“เกษตรกรยุคใหม่”** ที่ใช้พื้นที่ไม่มาก แต่สร้างมูลค่าสูงผ่านการจัดการความรู้ เทคโนโลยีน้ำ ระบบตลาด และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

หัวใจสำคัญของความสำเร็จไม่ได้อยู่ที่การปลูกพืชราคาแพงเพียงอย่างเดียว แต่คือการเข้าใจว่า พื้นที่สูงควรปลูกอะไร จะจัดการน้ำอย่างไร จะลดโรคอย่างไร จะสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างไร และจะเชื่อมโยงผลผลิตกับผู้บริโภคโดยตรงได้อย่างไร

ดังนั้น สตรอว์เบอร์รีของนายสีฟ้าจึงไม่ใช่เพียง **“ผลไม้เมืองหนาว”** แต่คือ **“ระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กบนภูเขา”** ที่เชื่อมโยงเกษตรปลอดภัย การท่องเที่ยว และตลาดคุณภาพเข้าด้วยกันอย่างน่าสนใจมาก

แปลงต้นแบบ เกษตรทฤษฎีใหม่ และกสิกรรมธรรมชาติ

นายวันนบ ขอสุข

แปลงต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ “กสิกรรมธร

นายวันนน ขอสุข

พื้นที่ 24 ไร่ | ลาดชันเฉลี่ย 15 องศา | อยู่รอด พอเพียง ยั่งยืน

หลักคิดของแปลง

“เริ่มจากอ่านน้ำ อ่านดิน อ่านลม แล้วค่อยปลูก”

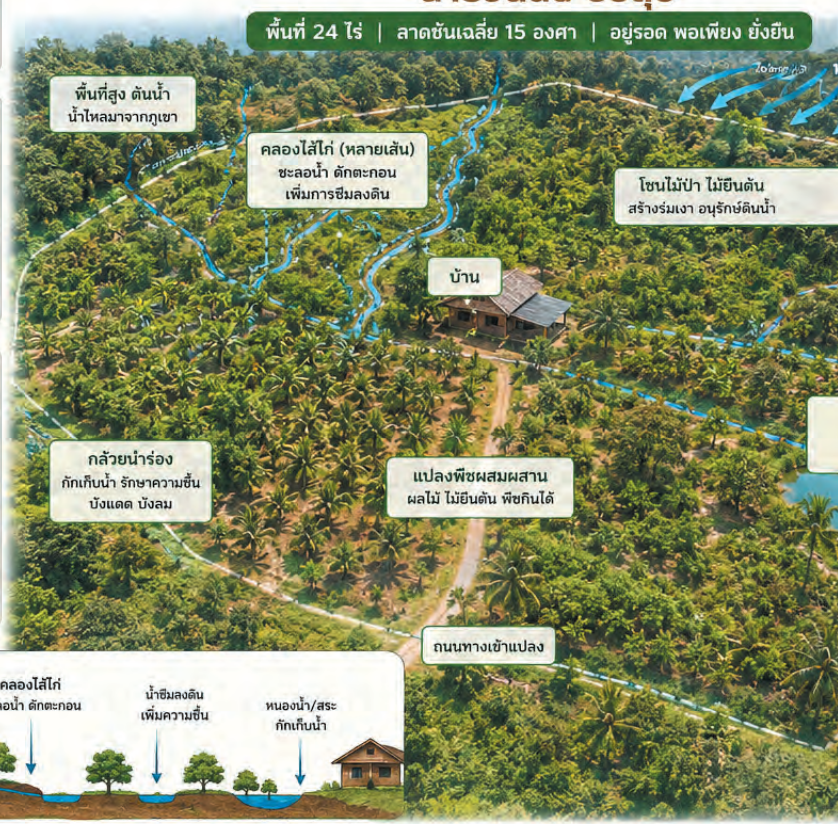
ทำงานกับธรรมชาติ ไม่ฝืน ไม่พัง ไม่เปลือง

หลัก 4 พอ

- **พอกิน** มีอาหารตลอดปี
- **พอใช้** มีใช้ในครัวเรือน
- **พออยู่** มีบ้านและสภาพแวดล้อมที่ดี
- **พอร่มเย็น** มีไม้ยืนต้น ไม้ป่า สร้างร่มเงา

ระบบน้ำของแปลง

- น้ำฝน จากภูเขาสู่แปลง
- คลองไส้ไก่ ชะลอน้ำ ดักตะกอน เพิ่มการซึมลงดิน
- หนองน้ำและสระ กักเก็บน้ำไว้ใช้
- คำนวณปริมาณน้ำ ให้พอเหมาะกับพื้นที่
- น้ำใช้พอเพียงทั้งปี

แผนผังการจัดการน้ำ

ทางน้ำ

- คลองไส้ไก่หลายเส้น
- ชะลอน้ำ ลดความเร็ว
- ดักตะกอน
- เพิ่มการซึมลงดิน

ทางลม

- ไม่สร้างคอกสัตว์เหนือลม
- ปลูกไม้ยืนต้นบังลม
- ลมพัดอ่อน เย็นสบาย

ทางแสง

- บ้านและแปลงรับแสงเช้า
- พืชได้รับแสงพอเหมาะ
- ไม่ร้อนเกินไป

ทางอาหาร

- ปลูกพืชหลากหลาย
- มีอาหารตลอดปี
- หมุนเวียนทรัพยากร

วัสดุอินทรีย์

- ใช้ฟาง ใบไม้ คลุมดิน
- เพิ่มอินทรียวัตถุ
- ความชื้นดี ดินอุดม

ผลลัพธ์ของแปลง

- ดินดี น้ำดี ระบบนิเวศสมบูรณ์
- มีอาหาร มีรายได้ ตลอดปี
- ลดต้นทุน พึ่งพาตนเองได้
- สุขภาพดี อยู่เย็น เป็นสุข

แปลงต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่และกสิกรรมธรรมชาติ

นายวันนบ ขอสุข

แนวคิดการออกแบบ

“ การอ่านภูมิสังคม
เพื่อออกแบบระบบชีวิต
เริ่มจากอ่านน้ำ
อ่านดิน อ่านลม
แล้วค่อยลงมือปลูก ”

แปลงของนายวันนบ ขอสุข เป็นหนึ่งในแปลงที่สะท้อนแนวคิด **“กสิกรรมธรรมชาติ”** ได้ชัดเจนที่สุดในพื้นที่แก่นมะกรูด เพราะสิ่งที่เจ้าของแปลงกำลังทำ ไม่ใช่เพียงการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน แต่คือ **“การอ่านธรรมชาติ”** แล้วออกแบบระบบการผลิตให้สอดคล้องกับภูมิสังคมของพื้นที่จริง

เมื่อพิจารณาจากผังแปลง จะเห็นได้ว่าเจ้าของแปลงไม่ได้เริ่มต้นจากการคิดว่าจะปลูกอะไรให้ขายดี แต่เริ่มจากการสำรวจว่า **“น้ำอยู่ตรงไหน ลมมาจากทางใด ดินแบบไหนเหมาะกับอะไร และพื้นที่ส่วนใดควรปล่อยให้ธรรมชาติทำงานเอง”** วิธีคิดเช่นนี้คือหัวใจสำคัญของศาสตร์กสิกรรมธรรมชาติ ที่เชื่อว่า **“ธรรมชาติคือครู”** และมนุษย์ควรออกแบบระบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติมากกว่าฝืนธรรมชาติ

สิ่งที่โดดเด่นที่สุดในผังแปลง คือ การจัดวาง **“คลองไส้ไก่”** ซึ่งทำหน้าที่เป็นเส้นเลือดหลักของพื้นที่ คลองไส้ไก่ในแปลงนี้ไม่ได้ถูกขุดเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่เหมือนระบบเกษตรทั่วไป แต่ถูกออกแบบเพื่อ **“ชะลอน้ำ เก็บน้ำ และกระจายน้ำ”** ไปตามแนวลาดชันของพื้นที่ การวางแนวคลองลักษณะคดเคี้ยวไปตามคอนทัวร์ของพื้นที่สะท้อนความเข้าใจว่า หากปล่อยให้น้ำไหลตรง น้ำจะไหลเร็วพาดินและอินทรียวัตถุออกจากแปลง แต่หากทำให้น้ำ **“เดินช้า”** น้ำจะซึมลงดิน เกิดความชุ่มชื้นสะสม และสร้างชีวิตให้ระบบดินในระยะยาว

นี่คือหลักการเดียวกับศาสตร์ **“การห่มดิน เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช”** ในกสิกรรมธรรมชาติ ที่มองว่าน้ำไม่ใช่เพียงปัจจัยรดพืช แต่คือกลไกฟื้นฟูระบบนิเวศทั้งแปลง จากผังจะเห็นว่า พื้นที่ด้านบนของแปลงถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รับน้ำต้นทาง และปล่อยให้น้ำค่อย ๆ ไหลผ่านพื้นที่เพาะปลูกลงมายังคลองไส้ไก่และพื้นที่เก็บน้ำด้านล่าง การจัดวางเช่นนี้สะท้อนแนวคิด **“เก็บน้ำไว้ในพื้นที่”** ตามแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน เพราะแทนที่จะพึ่งพาน้ำจากภายนอก เจ้าของแปลงพยายามสร้างระบบที่ทำให้พื้นที่สามารถอุ้มน้ำได้ด้วยตนเอง

นอกจากการอ่าน **“น้ำ”** แล้ว ผังแปลงยังสะท้อนการอ่าน **“ลม”** คือการดูทิศทางของลม พื้นที่บางส่วนของแปลงถูกจัดวางไม้ยืนต้นและแนวไม้กันลมไว้ในทิศทางที่รับลมแรง ซึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อบังลมให้พืช แต่เพื่อควบคุมความชื้นและอุณหภูมิของพื้นที่ทั้งหมด เพราะในพื้นที่สูงของแก่นมะกรูด ลมหนาวและลมแล้งสามารถดึงความชื้นออกจากดินและพืชได้รวดเร็ว หากไม่มีแนวกันลม พืชจะเครียด น้ำระเหยเร็ว และดินแห้งง่าย ดังนั้น การปลูกไม้ยืนต้นในบางตำแหน่งของแปลงจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงให้ร่มเงา แต่ทำหน้าที่เป็น **“โครงสร้างภูมินิเวศ”** ของสวน ช่วยกำบังลม รักษาความชื้น และสร้างสมดุลของระบบอากาศภายในแปลง ซึ่งเป็นหลักคิดเดียวกับ **“ป่าเปียก”** และ **“ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง”** ในศาสตร์พระราชา

อีกประเด็นสำคัญที่เห็นชัดจากผัง คือ การจัดตำแหน่ง **“บ้าน คอกสัตว์ แหล่งน้ำ และพื้นที่เพาะปลูก”** ให้เชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน บ้านถูกวางอยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของแปลง ขณะเดียวกันก็อยู่ใกล้ระบบน้ำและพื้นที่ใช้งานหลัก การวางตำแหน่งเช่นนี้สะท้อนแนวคิดกสิกรรมธรรมชาติที่ว่า **“บ้านต้องอยู่กับพื้นที่ผลิต ไม่แยกออกจากกัน”** เพราะชีวิต การผลิต และธรรมชาติ คือระบบเดียวกัน คอกสัตว์และพื้นที่อินทรียวัตถุถูกวางไว้ในจุดที่สามารถนำของเสียกลับเข้าสู่ระบบได้ง่าย ทำให้เกิดการหมุนเวียนทรัพยากรภายในแปลง ไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก หลักคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิด **“เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช”** และ **“พึ่งตนเองก่อนพึ่งตลาด”** ซึ่งเป็นแกนสำคัญของกสิกรรมธรรมชาติ

การอธิบายระบบการวางผังแปลงของนายวันนบ ทำให้เราเห็นว่า แปลงนี้ไม่ได้แบ่งพื้นที่ตามชนิดพืชแบบตายตัว แต่แบ่งตาม **“หน้าที่ของพื้นที่”** บางพื้นที่ทำหน้าที่เก็บน้ำ บางพื้นที่ทำหน้าที่สร้างความชื้น บางพื้นที่ทำหน้าที่เป็นแนวกันลม บางพื้นที่ทำหน้าที่สร้างอาหาร และบางพื้นที่ทำหน้าที่ฟื้นฟูดิน นี่คือความแตกต่างสำคัญระหว่าง **“การปลูกพืชหลายชนิด”** กับ **“ระบบกสิกรรมธรรมชาติ”** เพราะกสิกรรมธรรมชาติไม่ได้มองพืชเป็นเพียงสินค้า แต่เห็นว่าพืชแต่ละชนิดคือองค์ประกอบของระบบนิเวศที่ต้องทำงานร่วมกัน ตัวอย่างเช่น กล้วยในผังแปลงไม่ได้ปลูกเพื่อขายเป็นหลัก แต่ทำหน้าที่รักษาความชื้นและสร้างร่มเงา พืชผักถูกวางไว้ใกล้แหล่งน้ำเพื่อดูแลง่าย ไม้ยืนต้นถูกวางในจุดที่ช่วยยึดดินและลดแรงลม ขณะที่คลองไส้ไก่เชื่อมทุกส่วนของพื้นที่เข้าด้วยกัน กล่าวได้ว่า ผังแปลงของนายวันนบ คือ **“แผนที่ของความคิด”** ที่สะท้อนการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างน้ำ ดิน ลม ป่า อาหาร และชีวิตอย่างเป็นระบบ ความรู้สำคัญที่สกัดได้จากแปลงนี้จึงไม่ใช่เพียงเทคนิคการปลูกพืช แต่คือหลักการสำคัญของกสิกรรมธรรมชาติว่า **“การออกแบบพื้นที่ต้องเริ่มจากการอ่านธรรมชาติ ไม่ใช่เริ่มจากตลาด”** เพราะเมื่อเข้าใจภูมิสังคมอย่างแท้จริง พื้นที่จะสามารถเลี้ยงทั้งคน ดิน น้ำ และระบบนิเวศไปพร้อมกันได้อย่างยั่งยืน

เมื่อมีภูเขาเป็นต้นน้ำ การปลูกพืชในแปลง จึงต้องออกแบบตามน้ำ

โครงสร้างของแปลงนายวันนบมีจุดเริ่มต้นจากการยอมรับข้อเท็จจริงของพื้นที่ว่า น้ำไหลลงมาจากภูเขาด้านบนเสมอ และน้ำจะไม่รอให้เราจัดการ ถ้าเราไม่จัดระบบรองรับ น้ำจะพาดินดีไหลออกจากแปลงทันที

ดังนั้น จุดตั้งต้นของแปลงนี้จึงไม่ใช่การปลูกพืช แต่เป็นการสร้าง **“คลองไส้ไก่”** ตามเส้นคอนทัวร์ของพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่ตัดความเร็วของน้ำ ดักตะกอน และเพิ่มเวลาการซึมลงดิน นี่เป็นองค์ความรู้เชิงระบบที่สำคัญมาก เพราะแสดงให้เห็นว่า

> “น้ำที่ไหลเร็ว
> เท่ากับน้ำสูญเสีย
> .....
> น้ำที่ไหลช้าลงคือ
> น้ำที่เรานำมาใช้
> ให้กลายเป็นทุนต่อไป”

คลองไส้ไก่ในแปลงนี้จึงไม่ใช่คลองธรรมดา แต่เป็นโครงสร้างเปลี่ยนน้ำฝนให้เป็นทุนสะสมของแปลงกล้วยในฐานะ **“พืชเปิดพื้นที่”** หนึ่งในองค์ความรู้สำคัญของแปลงนี้คือการใช้กล้วยเป็นพืชนำร่อง นี่ไม่ใช่เพียงการปลูกกล้วยเพื่อกิน แต่เป็นการใช้กล้วยทำหน้าที่ทางระบบนิเวศ กล้วยช่วยสร้างร่มเงา ช่วยรักษาความชื้น ช่วยสร้างอินทรียวัตถุ ช่วยลดแรงปะทะของฝนต่อหน้าดิน แปลงนี้จึงสอนว่า พืชบางชนิดไม่ได้ปลูกเพื่อรายได้ แต่ปลูกเพื่อสร้างเงื่อนไขให้พืชเศรษฐกิจอยู่รอด

อ่านพื้นที่ก่อนปลูก: แปลงนี้เริ่มต้นจาก “การอ่านภูมิประเทศ” ไม่ใช่เลือกพืช

สิ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนจากผังแปลง คือเจ้าของแปลงเริ่มต้นจากการอ่านภูมิประเทศก่อนตัดสินใจปลูกพืชใด ๆ โดยในผังมีการระบุทิศเหนือ ทิศทางน้ำฝน แนวลาดชัน และตำแหน่งคลองไส้ไก่ไว้อย่างชัดเจน นี่สะท้อนให้เห็นว่า ความรู้พื้นฐานของแปลงนี้ไม่ใช่ความรู้เรื่องพืช แต่เป็นความรู้เรื่อง **“ภูมิสังคม”** การวางคลองไส้ไก่กลางแปลงในตำแหน่งที่ตัดแนวลาดชัน เป็นเทคนิคสำคัญของการเปลี่ยนแรงน้ำให้กลายเป็นทุน เพราะแทนที่จะปล่อยให้น้ำไหลออกจากพื้นที่ น้ำถูกชะลอ ถูกพัก และถูกส่งต่อเข้าสู่ระบบแปลงอย่างมีจังหวะ พื้นที่ที่ไม่สามารถหาน้ำมาเพิ่มได้ก็ต้องจัดการให้เก็บอยู่ จึงมีคลองไส้ไก่ในฐานะ **“เส้นเลือดของแปลง”** จากผังแปลง จะเห็นว่าคลองไส้ไก่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงระบายน้ำ แต่ทำหน้าที่เหมือนเส้นเลือดหลักของระบบนิเวศทั้งแปลง คลองถูกวางตามแนวคอนทัวร์ เพื่อชะลอน้ำ ดักตะกอน และเติมความชื้นให้ดินทั้งพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ลาดชันระดับกลาง ซึ่งถ้าไม่มีระบบนี้ น้ำจะไหลผ่านเร็วและหน้าดินจะสูญเสียทันที การออกแบบเช่นนี้ทำให้แปลงมีความสามารถ **“เก็บน้ำใต้ดิน”** มากกว่าการเก็บน้ำบนผิวดิน

บ้านอยู่กลางแปลง:
การออกแบบพื้นที่จากตรรกะชีวิตจริง

ตำแหน่งบ้านในผังไม่ได้อยู่ริมแปลง แต่ถูกวางไว้ใกล้ศูนย์กลางของระบบ สะท้อนตรรกะเหตุผลของเจ้าของแปลงว่า บ้านต้องอยู่ในจุดที่เข้าถึงน้ำ เข้าถึงพื้นที่ใช้งาน และดูแลระบบได้ง่ายที่สุด จากบ้านสามารถเข้าถึงแปลงพืชหลัก เข้าถึงคลองน้ำ เข้าถึงสระ เข้าถึงโซนพืชอาหาร นี่คือการออกแบบที่ใช้ **“ชีวิตจริง”** เป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่ใช้ผลผลิตเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ นายวันนบยังอธิบายถึงระบบการอ่านแสงในแปลง โดยอธิบายว่าบ้านถูกจัดวางสัมพันธ์กับน้ำและแสงที่จะไม่ส่องสะท้อนเข้าในตัวบ้าน คอกสัตว์ไม่อยู่เหนือลม พื้นที่ใช้งานประจำวันอยู่ใกล้แหล่งน้ำ นี่คือหลักคิดที่ลึกมากของกสิกรรมธรรมชาติ เพราะการออกแบบแปลงไม่ได้คิดเฉพาะผลผลิต แต่คิดถึงการใช้ชีวิตด้วย

การจัดวางพืชสะท้อน "ลำดับความสำคัญของระบบอาหาร"

พืชที่ปลูกไม่ได้ปลูกแบบรวมชนิด แต่แยกตามบทบาทของมัน พื้นที่ใกล้น้ำ ถูกใช้กับพืชที่ต้องการน้ำมาก พื้นที่กลาง ใช้กับพืชอาหารหลัก พื้นที่บน ใช้กับไม้ยืนต้นและไม้ป่า เป็นแนวคิดที่ว่าพืชไม่ได้เลือกพื้นที่ แต่พื้นที่เลือกพืช การจัดแบบนี้ช่วยลดต้นทุนการดูแล ลดการสูญเสีย และทำให้พืชเติบโตตามศักยภาพธรรมชาติของพื้นที่

พื้นที่ลาดชันถูกทำให้เกิดประโยชน์ ไม่ใช่ถูกฝืนให้ราบ จากผังจะเห็นว่าไม่มีการปรับพื้นที่ให้เรียบทั้งหมด แต่ใช้รูปทรงธรรมชาติเดิมของพื้นที่ แปลงนี้เลือกวิธีใช้พื้นที่ตามธรรมชาติ คือ พื้นที่ลาดชันต้องชะลอน้ำ พื้นที่ต่ำไว้เก็บน้ำ พื้นที่ชุ่มชื้นปลูกพืชน้ำ พื้นที่สูงปลูกไม้ยืนต้น นี่คือการทำเกษตรแบบ **"ทำงานร่วมกับภูมิประเทศ"**

กล้วยในฐานะพืชบุกเบิกระบบนิเวศ

จากผังมีการระบุชัดว่าใช้กล้วยเป็นพืชนำร่อง นี่เป็นองค์ความรู้สำคัญมาก เพราะกล้วยทำหน้าที่มากกว่าพืชเศรษฐกิจ กล้วยสร้างร่มเงา สร้างอินทรียวัตถุ อุ้มน้ำ ลดแรงฝน รักษาหน้าดิน กล่าวได้ว่า กล้วยคือพืชที่ช่วยสร้าง **“สภาพแวดล้อมรองรับพืชหลัก”** นี่คือการใช้พืชเพื่อสร้างระบบ ไม่ใช่แค่สร้างผลผลิต

หลัก 4 พอ ถูกแปลงเป็นโครงสร้างจริงในแปลง

นายวันนบยังกล่าวถึง **“หลัก 4 พอ พอกิน พอใช้ พออยู่ พอร่มเย็น”** สิ่งสำคัญคือ หลักนี้ไม่ได้อยู่แค่ในความคิด แต่ถูกแปลงเป็นโครงสร้างจริง พอกิน-พืชอาหารหลากหลาย พอใช้-มีไม้ใช้สอย พออยู่-มีพื้นที่อาศัยให้ได้อยู่ พอร่มเย็น-ไม้ป่า ไม้ยืนต้น ให้ร่มเงา

และแหล่งน้ำให้ความชุ่มชื้นเย็นสบาย แปลงนี้สอนว่า การทำเกษตรที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการออกแบบความสัมพันธ์ระหว่างน้ำ ดิน ลม แสง และชีวิต ไม่ใช่เริ่มจากพืช ความรู้สำคัญที่สกัดได้จากแปลงนี้คือ น้ำต้องถูกจัดการก่อนการผลิต คลองไส้ไก่คือเครื่องมือสร้างทุนใต้ดิน บ้านต้องอยู่ในระบบ ไม่แยกจากระบบ พืชต้องวางตามศักยภาพพื้นที่ พืชบุกเบิกมีความสำคัญต่อระบบระยะยาว การออกแบบแปลงคือการออกแบบชีวิต

การจัดวางพืชในฐานะระบบอาหาร ไม่ใช่ระบบสินค้า

สิ่งที่โดดเด่นมากของแปลงนี้คือความหลากหลายของชนิดพืช กระท้อน ส้มโอ มะยงชิด ขนุน ลำไย เงาะ ลองกอง อะโวคาโด มะไฟ มะพร้าวน้ำหอม มะพร้าวกะทิ ไผ่ สมุนไพร พืชน้ำ และนาข้าว จะเห็นว่าเป็นการปลูกแบบเน้นความหลากหลายเชิงหน้าที่ พืชกินเร็วสร้างอาหารระยะสั้น พืชผลไม้สร้างรายได้ระยะกลาง ไม้ยืนต้นสร้างทุนระยะยาว ไม้ป่าฟื้นระบบนิเวศ สมุนไพรลดค่าใช้จ่ายสุขภาพ และพืชน้ำเพิ่มความมั่นคงอาหาร แปลงนี้จึงเป็นตัวอย่างของ **“ระบบอาหารครบวงจร”**

บทสรุปสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ และกสิกรรมธรรมชาติที่สะท้อนในแปลง

แปลงของนายวันนบ ขอสุข ไม่ได้เป็นเพียงสวนผสมหรือพื้นที่เกษตรทั่วไป แต่คือ **“พื้นที่ทดลองชีวิต”** ของคนที่เคยผ่านความล้มเหลวจากการทำไร่เชิงเดี่ยวบนพื้นที่สูงมาก่อน เดิมทีพื้นที่กว่า 23 ไร่ของนายวันนบ เป็นไร่ข้าวโพด มันสำปะหลัง และข้าวไร่เช่นเดียวกับเกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลแก่นมะกรูด ซึ่งต้องเผชิญปัญหาเหมือนกันคือ พื้นที่ลาดชัน ดินเสื่อม น้ำไม่พอ และพึ่งพาฝนเพียงอย่างเดียว เมื่อเข้าสู่หน้าแล้งพืชที่ปลูกไว้ตายจำนวนมาก ขณะที่ต้นทุนปุ๋ยและสารเคมีสูงขึ้นทุกปี

จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นในปี 2559 หลังจากนายวันนบได้เข้าอบรมหลักสูตร **“โคก หนอง นา”** และเริ่มตั้งคำถามกับตนเองว่า **“จะทำอย่างไรให้ที่ดินผืนนี้เลี้ยงชีวิตได้จริงในระยะยาว”**

สิ่งที่น่าสนใจคือ นายวันนบไม่ได้เริ่มต้นจากการคิดเรื่อง **“ปลูกอะไรขายดี”** แต่เริ่มต้นจากการ **“อ่านภูมิสังคม”** ของพื้นที่ก่อน ทั้งทิศทางน้ำ ลม ความลาดชัน และลักษณะดิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของศาสตร์กสิกรรมธรรมชาติ จากผังแปลงจะเห็นว่า พื้นที่ด้านบนของแปลงถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รับน้ำต้นทาง ขณะที่พื้นที่ลาดลงมาถูกออกแบบเป็นคลองไส้ไก่คดเคี้ยวเชื่อมต่อกับสระน้ำและพื้นที่เพาะปลูก การวางระบบน้ำลักษณะนี้สะท้อนแนวคิด **“ชะลอน้ำ ไม่เร่งระบายน้ำ”** ซึ่งต่างจากระบบเกษตรเชิงเดี่ยวทั่วไปที่มักรีบปล่อยน้ำออกจากพื้นที่ คลองไส้ไก่ในแปลงนี้ทำหน้าที่เหมือนเส้นเลือดฝอยของระบบนิเวศ ช่วยกระจายน้ำจากพื้นที่สูงลงสู่พื้นที่ต่ำอย่างช้าๆ ทำให้น้ำซึมลงดิน เกิดความชุ่มชื้นสะสม และช่วยฟื้นชีวิตของดินที่เคยแห้งแข็งจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวต่อเนื่องมานาน แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักกสิกรรมธรรมชาติที่เชื่อว่า **“น้ำคือชีวิตของดิน”** หากเก็บน้ำไว้ได้ ดินจะฟื้นตัว ระบบจุลินทรีย์จะกลับมา และพืชจะสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้มากขึ้น

นอกจากการอ่าน **“น้ำ”** แล้ว นายวันนบยังให้ความสำคัญกับการอ่าน **“ลม”** และ **“แดด”** อย่างละเอียด เขาเรียนรู้จากการสังเกตจริงว่าพืชแต่ละชนิดตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน บางชนิดชอบแดดจัด บางชนิดต้องการร่มเงา บางชนิดต้องอาศัยความชื้นสูง จึงเริ่มออกแบบพื้นที่โดยอาศัยระบบ **“ป่า 5 ระดับ”** คือ พืชสูง กลาง เตี้ย เรี่ยดิน และพืชกินหัว เพื่อให้พืชแต่ละชนิดเกื้อกูลกันเองตามธรรมชาติ จากผังแปลงจะเห็นได้ชัดว่า พื้นที่บางส่วนถูกปลูกไม้ยืนต้นเพื่อทำหน้าที่เป็นแนวกันลมและสร้างร่มเงา ขณะเดียวกันก็ช่วยรักษาความชื้นให้พื้นที่ด้านล่าง แนวไม้เหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงให้ผลผลิต แต่คือ **“โครงสร้างนิเวศ”** ของแปลง

ในศาสตร์กสิกรรมธรรมชาติ แนวไม้ยืนต้นถือเป็น **“กำแพงธรรมชาติ”** ที่ช่วยลดแรงลม ลดการสูญเสียน้ำจากหน้าดิน และป้องกันการพังทลายของดิน โดยเฉพาะในพื้นที่ภูเขาสูงอย่างแก่นมะกรูด ที่เผชิญปัญหาหน้าดินไหลและดินแห้งเร็วในฤดูแล้ง

การปลูกไม้หลายระดับยังช่วยสร้างระบบ **“ป่าอาหาร”** ที่ทำให้แปลงสามารถผลิตอาหารได้ตลอดปี ทั้งผักพื้นบ้าน สมุนไพร ไม้ผล ข้าว และสัตว์น้ำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด **“ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง”** อย่างชัดเจน

อีกประเด็นที่น่าสนใจมากในผังแปลง คือ การจัดวางพื้นที่ใช้ชีวิตร่วมกับพื้นที่ผลิต บ้านพัก คอกสัตว์ จุดเก็บน้ำ และพื้นที่เพาะปลูกถูกออกแบบให้เชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด เพราะในมุมมองของกสิกรรมธรรมชาติ **"บ้าน"** ไม่ได้แยกออกจาก **"ระบบอาหาร"** เศษพืชจากแปลงกลายเป็นอาหารสัตว์ มูลสัตว์กลับคืนสู่ดิน น้ำจากคลองไส้ไก่สร้างความชื้นให้ผัก ขณะที่พืชหลายชนิดช่วยห่มดิน ลดวัชพืช และสร้างอินทรียวัตถุหมุนเวียนภายในพื้นที่ กลายเป็นระบบปิดที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกน้อยลง โดยให้ความสำคัญกับ **"การห่มดิน"** โดยใช้ฟางใบไม้ ซังข้าวโพด และเศษวัสดุธรรมชาติคลุมหน้าดิน เพื่อรักษาความชื้นและฟื้นฟูดิน ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่เห็นจริงในผังแปลง คือ การปล่อยให้ธรรมชาติทำงานร่วมกับพื้นที่ แทนการควบคุมพื้นที่ด้วยสารเคมี

สิ่งสำคัญที่สุดที่เห็นได้จากแปลงนี้ คือ นายวันนบไม่ได้มองเกษตรเป็นเพียงอาชีพ แต่เป็น **"ระบบความมั่นคงของชีวิต"** ดังที่เขาพูดไว้ว่า การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ทำให้เขาเห็นอนาคตที่มั่นคง มีอาหารกิน มีน้ำใช้ และสามารถแบ่งปันให้คนอื่นได้

ดังนั้น หากมองในเชิงกสิกรรมธรรมชาติ แปลงของนายวันนบจึงไม่ใช่เพียงแปลงเกษตร แต่คือ **“การออกแบบระบบชีวิตบนฐานธรรมชาติ”** ที่อาศัยการอ่านน้ำ อ่านลม อ่านดิน และอ่านภูเขา เพื่อสร้างสมดุลระหว่างคน ป่า อาหาร และระบบนิเวศให้กลับมาอยู่ร่วมกันอีกครั้ง

แปลงต้นแบบ ปลูกไม้ป่าเศรษฐกิจ เป็นแนวกันชน

นางบุญเตือน ราชสีห์

แปลงตัวอย่าง พืชไม้ป่าเศรษฐกิจเป็นแนวกันชน

ปลูกป่าเพื่อป้องกัน...และเผื่ออนาคตให้ลูกหลาน

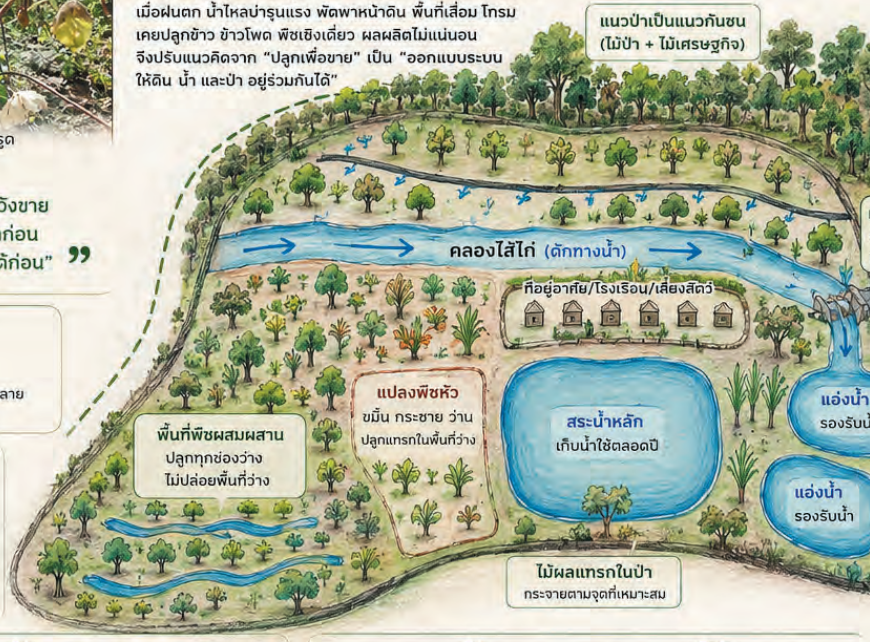
นางบุญเตือน ราชสีห์

เจ้าของแปลง
นางบุญเตือน ราชสีห์
บ้านห้วยขาแข้ง ต.แก่นมะกรูด
อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี

> “ปลูกต้นไม้ไม่ได้หวังขาย
> ปลูกให้มันเป็นป่าก่อน
> ให้มันอยู่กับเราได้ก่อน”

พื้นที่เดิมเป็นแอ่งกระทะรูปตัว V รับน้ำจากพื้นที่ด้านบนทั้งหมด
เมื่อฝนตก น้ำไหลบ่ารุนแรง พัดพาหน้าดิน พื้นที่เสื่อม โทรม
เคยปลูกข้าว ข้าวโพด พืชเชิงเดี่ยว ผลผลิตไม่แน่นอน
จึงปรับแนวคิดจาก “ปลูกเพื่อขาย” เป็น “ออกแบบระบบ
ให้ดิน น้ำ และป่า อยู่ร่วมกันได้”

ลักษณะพื้นที่

แอ่งกระทะรูปตัว V
รับน้ำจากพื้นที่ด้านบน
น้ำไหลบ่ารุนแรง เสี่ยงดินพังทลาย
ดินเสื่อม น้ำไม่พอใช้

แนวคิดหลักของแปลง

- รับน้ำ ไม่ต้านน้ำ
- ใช้ป่าเป็นแนวกันชน
- ปลูกทุกช่องว่าง
- สร้างความหลากหลาย
- กินก่อน เหลือค่อยขาย
- สร้างทุนให้ลูกหลาน

ปลูกทุกช่องว่าง = ป่ากินได้ (Edible Forest)

พืชหลากหลาย ไม่เน้นความสวยงาม
เน้นความหลากหลายทางชีวภาพ

พืชหัว	ไม้ผล	พืชป่า/พืชผักพื้นบ้าน
ขมิ้น กระชาย ว่าน	มะไฟ ขนุน เงาะ อะโวคาโด ลำไย	ขึ้นเองตามธรรมชาติ ปล่อยให้เติบโต

ผลผลิตและรายได้ : เกิดจากความหลากหลาย ไม่ใช่ปริมาณ

พืชหัว (รายได้หลัก)
เก็บขายได้ทั้งปี
ใช้บริโภค + แบ่งปัน
ต้นทุนต่ำมาก

ไม้ผล (ตามฤดูกาล)
มะไฟ ขนุน เงาะ ลำไย อะโวคาโด
รายได้ไม่แน่นอน (พึ่งน้ำฝน)
ราคาขาย เช่น
มะไฟ 10–20 บาท
สะตอ 50–80 บาท

ไม้เศรษฐกิจ (ระยะยาว)
ไผ่ ยางพารา ไม้สัก มะค่า
ยังไม่สร้างรายได้ทันที
แต่เป็นทุนในอนาคต
ให้ลูกหลาน

สรุปเชิงสังเคราะห์ : แปลงนี้คือการ “ออกแบบระบบป้องกันความเสี่ยงของพื้นที่” ป้องกันภัยธรรมชาติ ฟื้นฟูระบบนิเวศ

แปลงต้นแบบ ปลูกไม้ป่า เศรษฐกิจ เป็นแนวกันชน

นางบุญเตือน ราชสีห์

แนวคิดการออกแบบ

"ป่าเป็นแนวกันชน
มีระบบน้ำ
สร้างป่ากินได้"

แปลงต้นแบบการปลูกพืชไม้ป่าเศรษฐกิจเป็นแนวกันชนของนางบุญเตือน ราชสีห์ สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนวิธีคิดจาก **“การทำเกษตรตามสภาพที่เป็นอยู่”** ไปสู่ **“การออกแบบระบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติของพื้นที่”** อย่างลึกซึ้ง จากการที่พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะรูปตัววี รับน้ำจากพื้นที่ด้านบนทั้งหมด เมื่อฝนตก น้ำจะไหลบ่าลงมาอย่างรวดเร็ว พัดพาหน้าดินและสร้างความเสี่ยงต่อการพังทลายมาโดยตลอด ในอดีตพื้นที่นี้เคยถูกใช้ปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องพึ่งพาฝนเป็นหลัก ผลผลิตจึงไม่แน่นอนและไม่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับครัวเรือนได้อย่างแท้จริง

จุดเปลี่ยนสำคัญไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนชนิดพืช แต่เป็นการเปลี่ยนมุมมองต่อ **“พื้นที่”** จากพื้นที่ผลิต ไปสู่พื้นที่ที่ต้องถูกออกแบบให้ดิน น้ำ และป่าสามารถทำงานร่วมกันได้ การปลูกไม้ป่าจึงไม่ได้ถูกมองเป็นเพียงกิจกรรมเสริม แต่กลายเป็นโครงสร้างหลักของแปลง โดยเฉพาะการปลูกเป็นแนวกันชนรอบพื้นที่และบริเวณที่เสี่ยงต่อการพังทลายของดิน ไม้ป่าหลายชนิดถูกเลือกปลูกทั้งยางนา มะค่า ประดู่ สัก สะเดา และไผ่ ผสมผสานกับไม้ใช้สอยและไม้ผลบางส่วน การปลูกไม่ได้จัดเป็นแถวหรือแบ่งเป็นแปลงอย่างชัดเจน แต่ปล่อยให้เติบโตปะปนกันในลักษณะใกล้เคียงป่าธรรมชาติ โครงสร้างของป่าที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นทำหน้าที่มากกว่าการให้ผลผลิต รากของต้นไม้ช่วยยึดหน้าดินและลดการพังทลาย เรือนยอดช่วยลดแรงกระแทกของเม็ดฝน ความหนาแน่นของพืชช่วยลดแรงลม และระบบรากลึกช่วยดูดซับน้ำและเก็บความชุ่มชื้นไว้ในดิน สิ่งเหล่านี้ทำให้พื้นที่ที่เคยเปราะบางค่อย ๆ กลับมามีเสถียรภาพมากขึ้น ป่าในแปลงนี้จึงไม่ได้ถูกปลูกเพื่อการตัดขายในระยะสั้น แต่เป็น **“กำแพงธรรมชาติ”** ที่ปกป้องพื้นที่และเป็นทุนระยะยาวของครอบครัวในอนาคต

“พืชที่ปลูกเดิม ช่วงแรกปลูกข้าวกับพ่อแม่ เปลี่ยนมาปลูกข้าวโพด ได้ 2 ปี เลิกปลูกแล้วกลับมาปลูกกล้วย และไม้ผล พื้นที่ปลูกป่าเป็นแนวกันชน พี่เตือนเป็นคนไม่ชอบอากาศร้อน ต้องการร่มเงา อากาศดี ปลูกมากหลายอย่างปนกันไป ทั้งไม้ป่า ไม้ผล ปลูกแบบไม่ได้วางแผน ชอบอะไรก็เอามาปลูก ๆ จนพอไม้โตถึงรู้ว่าปลูกเบียดกันมากเกินไปทำให้ไม้ผลไม่ออกลูก ไม่รู้ว่ามีไม้ชนิดใดบ้าง เพราะบางต้นเกิดขึ้นเอง ปล่อยให้โต อย่างไม้ป่าเดิมที่เกิดขึ้นเอง เช่น ดอกแคป่า ต้นไม้ที่ปลูกเพิ่ม เช่น ไม้ประดู่ มะค่า ขี้เหล็ก ไผ่ สะเดา ยางนา ไม้สัก ขนุนพันธุ์ขนุนพื้นบ้าน อะโวคาโด ลำไย เงาะ มะยงชิด ลองกอง มะไฟ มะพร้าว มะม่วง ฯลฯ”

ระบบน้ำ: หัวใจของการวางผังแปลง
เริ่มจากอยากมีน้ำก่อน วางแผนสร้างน้ำให้เก็บไว้ใช้ในแปลง

แปลงของนางบุญเตือน ราชสีห์ เป็นตัวอย่างของการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวที่เคยพึ่งพาธรรมชาติอย่างเปราะบาง ให้กลายเป็น **“ระบบนิเวศเกษตร”** ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับภูมิประเทศจริง โดยเฉพาะพื้นที่ลักษณะแอ่งกระทะรูปตัววี ที่รับน้ำจากพื้นที่ด้านบนทั้งหมด จากแผนผังจะเห็นเส้นน้ำไหลที่ถูกออกแบบให้ไหลผ่านคลองไส้ไก่เข้าสู่สระหลัก ระบบนี้ทำหน้าที่ดักน้ำจากพื้นที่ด้านบนกระจายน้ำให้ทั่วแปลง เพิ่มความชุ่มชื้นในดิน **“พื้นที่ที่ออกแบบดี จะสามารถเก็บน้ำฝนไว้ใช้ได้ตลอดปี”** การออกแบบไม่ได้เริ่มจากการปลูกพืช แต่เริ่มจากการ **“อ่านน้ำ”** แล้วจัดโครงสร้างพื้นที่ให้สามารถรับน้ำ ชะลอน้ำ กักเก็บน้ำ และกระจายความชุ่มชื้น ผ่านองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ คลองไส้ไก่เชื่อมทั้งแปลง สระน้ำหลายระดับ แอ่งรับน้ำกลางพื้นที่ และแนวป่ารอบแปลง

การจัดการน้ำเป็นอีกแกนสำคัญที่เชื่อมโยงทั้งระบบ จากข้อจำกัดที่ไม่มีแหล่งน้ำถาวร เจ้าของแปลงไม่ได้พยายามฝืนสร้างแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพียงอย่างเดียว แต่เลือกใช้แนวคิดการจัดการน้ำฝน โดยออกแบบให้พื้นที่สามารถรับและชะลอน้ำตั้งแต่ต้นทางผ่านการขุดคลองไส้ไก่เพื่อดักทางน้ำ ทำแอ่งรับน้ำกลางแปลง และขุดสระเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงแล้ง แนวทางนี้ทำให้จากพื้นที่ที่น้ำเคยไหลผ่านอย่างรวดเร็ว กลายเป็นพื้นที่ที่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดฤดูกาล แม้ระบบกระจายน้ำยังต้องพัฒนาเพิ่มเติม แต่โครงสร้างพื้นฐานของระบบน้ำได้ถูกวางไว้อย่างถูกทิศทางแล้ว

จากไร่ข้าวโพด...สู่ป่าที่มีชีวิต

เดิมพื้นที่นี้เคยปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งต้องพึ่งพาฝนเป็นหลัก และเผชิญปัญหาดินเสื่อม น้ำไม่พอ และความไม่แน่นอนของผลผลิต การเปลี่ยนแปลงเริ่มขึ้นเมื่อครอบครัวได้เรียนรู้แนวคิด **“โคก หนอง นา”** และเริ่มลงมือปรับพื้นที่โดยมีหลักคิด คือ **“เริ่มจากพื้นที่เล็ก ๆ ทำเพื่อกินก่อน แล้วค่อยขยาย”** อย่างไรก็ตาม แปลงนี้ยังอยู่ในช่วงของการพัฒนา ระบบน้ำยังไม่สามารถกระจายได้ทั่วถึง พื้นที่ป่าที่หนาแน่นส่งผลต่อการติดผลของไม้ผลบางชนิด และการจัดการยังต้องอาศัยเวลาและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง แต่ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า แปลงไม่ได้หยุดนิ่ง หากกำลังอยู่ใน **“ระยะเปลี่ยนผ่าน”** จากระบบเกษตรเดิมไปสู่ระบบป่าเกษตรที่สมบูรณ์มากขึ้น

เน้นพืชหลากหลาย ชอบอะไรปลูกสิ่งนั้น

ภายในแปลง การใช้พื้นที่สะท้อนแนวคิดของการไม่ปล่อยพื้นที่ว่าง ทุกส่วนของแปลงถูกใช้ให้เกิดประโยชน์ผ่านการปลูกพืชหลากหลายชนิด ทั้งพืชหัวอย่างขมิ้น กระชาย และว่าน ไม้ผลอย่างมะไฟ ขนุน เงาะ ลำไย และอะโวคาโด รวมถึงพืชป่าที่ปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ รูปแบบการปลูกไม่ได้เน้นความเป็นระเบียบ แต่เน้นการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและความสัมพันธ์ระหว่างพืชในระบบเดียวกัน แม้ในสายตาภายนอกอาจดูคล้ายพื้นที่รกร้าง แต่ในเชิงระบบกลับเป็นโครงสร้างของ **“ป่ากินได้”** ที่สามารถผลิตอาหารได้ต่อเนื่องและยืดหยุ่นต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ผลผลิตของแปลงจึงไม่ได้เกิดจากพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง แต่เกิดจากการผสมผสานของหลายระบบ

พืชหัวให้รายได้และอาหารอย่างสม่ำเสมอ ไม้ผลสร้างรายได้ตามฤดูกาล ขณะที่ไม้ป่าและไม้เศรษฐกิจทำหน้าที่เป็นทุนในระยะยาว แนวทางนี้ทำให้ความเสี่ยงด้านรายได้ลดลง เพราะไม่ได้พึ่งพาพืชชนิดเดียว แม้รายได้จากไม้ผลจะยังไม่แน่นอนเนื่องจากข้อจำกัดด้านน้ำและแสง แต่ระบบโดยรวมยังคงสามารถพยุงตัวเองได้ผ่านความหลากหลายของผลผลิต

แนวกันชน: ป่าไม่ได้ปลูกเพื่อขาย แต่ปลูกเพื่ออยู่รอด

หนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของแปลง คือ **“การปลูกไม้ป่าเป็นแนวกันชน”** รอบพื้นที่ แปลงของนางบุญเตือนจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่ผลิตอาหาร แต่เป็นระบบที่ออกแบบขึ้นเพื่อจัดการความเสี่ยงของพื้นที่ในทุกมิติ ป่าในแปลงทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันภัยธรรมชาติ น้ำถูกจัดการให้กลายเป็นทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงระบบ พืชหลากหลายชนิดสร้างความมั่นคงทางอาหาร และไม้เศรษฐกิจกลายเป็นทุนในอนาคตของครอบครัว การปลูกป่าในที่นี้จึงไม่ใช่เพียงการเพิ่มพื้นที่สีเขียว แต่เป็นการวางรากฐานของความมั่นคงในระยะยาวที่เชื่อมโยงทั้งสิ่งแวดล้อมและชีวิตของผู้คนเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก ไม้ป่า: ยางนา มะค่า สัก ประดู่ สะเดา ไม้ใช้สอย: ไผ่ ไม้เศรษฐกิจระยะยาว โดยปลูกทั้งรอบแปลงและแทรกในแปลง แนวคิดนี้ไม่ได้เน้นผลผลิตทันที แต่เพื่อลดแรงลม ป้องกันดินพังทลาย สร้างร่มเงา และเพิ่มความชุ่มชื้นในระบบ

“ ปลูกต้นไม้ไม่ได้หวังขาย
ปลูกให้มันเป็นป่าก่อน ให้มันอยู่กับเราได้ก่อน ”

ปลูกแบบป่า: ความหลากหลายคือความมั่นคง

ลักษณะเด่นของแปลงนี้ คือ **“ปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก”** พืชในแปลงประกอบด้วย

พืชหัว: ขมิ้น กระชาย ว่าน **ไม้ผล:** มะไฟ ขนุน เงาะ อะโวคาโด พืชพื้นบ้านและพืชป่า การปลูกไม่ได้จัดเป็นแถว แต่ปล่อยให้เติบโตแบบธรรมชาติ แม้เจ้าของแปลงจะมองว่า **“ดูไม่เป็นระเบียบ”** แต่ในเชิงระบบ นี่คือการสร้าง **“ป่ากินได้”** ที่มีหลายชั้นเรือนยอด สอดคล้องกับหลัก **“ปลูกพืช 5 ระดับ”** สูง กลาง เตี้ย เรี่ยดิน และพืชหัว

ผลผลิต: ไม่ได้มาจากพืชชนิดเดียว

รายได้และอาหารในแปลงไม่ได้มาจากพืชหลัก แต่เกิดจาก **“ความหลากหลาย”** พืชหัว-เก็บขายได้ทั้งปี ไม้ผล-เก็บตามฤดูกาล ไม้ป่า-เป็นทุนระยะยาว

ข้อจำกัดที่สะท้อนความจริงของเกษตรกร แม้แปลงจะมีความหลากหลายสูง แต่ยังมีข้อจำกัด เช่น ระบบกระจายน้ำยังไม่ทั่ว ป่าหนาทำให้ไม้ผลบางชนิดไม่ติดผล เวลาในการดูแลมีจำกัด

> “ทุกอย่างที่ปลูก กินก่อน เหลือค่อยขาย”

> “การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ต้องเรียนรู้ ทดลอง และปรับไปตามธรรมชาติ”

บทสรุปเชิงสังเคราะห์

- ป่าคือ **“กำแพงธรรมชาติ”** แนวคิดสำคัญของแปลงนี้ คือการปลูกพืชไม้ป่าและไม้เศรษฐกิจเป็น **“แนวกันชน”** รอบแปลง โดยเฉพาะพื้นที่ติดภูเขาและพื้นที่เสี่ยงดินสไลด์ พืชที่เลือกปลูก เช่น **ไม้ป่า:** ยางนา มะค่า ประดู่ สัก สะเดา ไผ่ **ไม้ใช้สอย:** ไผ่ ยางพารา **ไม้ผลแทรก:** อะโวคาโด ลำไย เงาะ มะไฟ ขนุน การปลูกไม่ได้จัดเป็นแถว แต่ปล่อยให้ **“ขึ้นปะปนเหมือนป่าจริง”** สิ่งที่เกิดขึ้นคือ รากไม้ช่วย **“ยึดหน้าดิน”** ลดการพังทลาย เรือนยอดช่วย **“ชะลอแรงฝน”** ความหนาแน่นของป่าช่วย **“ลดแรงลม”** ระบบรากลึกช่วย **“ดูดซับและเก็บน้ำ”**

แปลงของนางบุญเตือน ไม่ได้เป็นเพียงแปลงเกษตร แต่เป็น **“ระบบความมั่นคงของชีวิต”** ที่ประกอบด้วย

ระบบป้องกัน ป่าเป็นแนวกันชน ลดความเสี่ยง
ระบบน้ำ เก็บน้ำฝนและกระจายความชุ่มชื้น
ระบบอาหาร มีอาหารกินทั้งปี
ระบบเศรษฐกิจ รายได้จากความหลากหลาย

ปลูกทุกช่องว่างเปลี่ยนพื้นที่รกร้างเป็นระบบอาหาร อีกลักษณะเด่นของแปลงนี้คือ **“ไม่ปล่อยพื้นที่ว่าง”** ไม่ว่าจะเป็น พืชหัว: ขมิ้น กระชาย ว่าน ไม้ผล: มะไฟ ขนุน เงาะ อะโวคาโด พืชป่า: ขึ้นเองและปล่อยเติบโต แนวคิดนี้ไม่ได้เน้นความสวยงามหรือเป็นระเบียบ แต่เน้น **“ความหลากหลายทางชีวภาพ”** แม้เจ้าของแปลงจะบอกเองว่า **“ดูเหมือนป่ารกร้าง ไม่รู้จะให้คนมาเรียนรู้อะไร”** แต่ในเชิงระบบ นี่คือ โมเดลของ **“ป่ากินได้”** (Edible Forest) ที่แท้จริง

ผลผลิตและรายได้: เกิดจากความหลากหลาย ไม่ใช่ปริมาณ แปลงนี้ไม่ได้มีรายได้จากพืชหลักเพียงชนิดเดียว แต่เกิดจาก **“หลายทางรวมกัน”** พืชหัว (รายได้หลักและสม่ำเสมอ) เก็บขายได้ทั้งปี ใช้บริโภคและแบ่งปัน ต้นทุนต่ำมาก ไม้ผล (รายได้ตามฤดูกาล) มะไฟ ขนุน เงาะ ลำไย อะโวคาโด รายได้ไม่แน่นอน เพราะพึ่งน้ำฝน ราคาขาย เช่น มะไฟ 10-20 บาท/กก. สะตอ 50-80 บาท/กก. ไม้เศรษฐกิจ (รายได้ระยะยาว) ไผ่ ยางพารา ไม้สัก มะค่า ยังไม่สร้างรายได้ทันที แต่เป็น **“ทุนในอนาคต”** สำหรับลูกหลาน

บทสรุป: จากแปลงเรียนรู้
สู่ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab)

ชุดความรู้จากแปลงเรียนรู้ทั้งหกแปลงในพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูด ไม่ได้สะท้อนเพียงเทคนิคการผลิตพืชแต่ละชนิด หากแต่สะท้อนกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของเกษตรกรบนพื้นที่สูงภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ที่ดิน และสภาพภูมิสังคมของพื้นที่ป่าต้นน้ำได้อย่างชัดเจน แปลงอะโวคาโดแสดงให้เห็นการออกแบบระบบเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และการบริหารจัดการน้ำอย่างประหยัด แปลงส้มโอสะท้อนการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการจัดการสวนแบบผสมผสาน แปลงทุเรียนแสดงให้เห็นการบริหารจัดการพื้นที่ลาดชันและการเชื่อมโยงพืชเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ แปลงสตรอว์เบอร์รีสะท้อนการยกระดับการผลิตเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ขณะที่แปลงกสิกรรมธรรมชาติและแปลงพืชไม้ป่าเศรษฐกิจเป็นแนวกันชน ได้แสดงให้เห็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานของการฟื้นฟูระบบนิเวศและการสร้างความมั่นคงทางอาหารควบคู่กันไป

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะพบว่าคุณค่าที่สำคัญที่สุดของแปลงเรียนรู้เหล่านี้ ไม่ได้อยู่ที่ผลผลิตของพืชแต่ละชนิด แต่อยู่ที่การเป็น **“ห้องเรียนภาคสนาม”** ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้จากประสบการณ์จริงของเกษตรกร ความรู้จำนวนมากไม่ได้อยู่ในรูปแบบตำรา หากแต่อยู่ในรูปของการตัดสินใจ การจัดวางพืช การออกแบบระบบน้ำ การจัดการพื้นที่ลาดชัน การฟื้นฟูดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรู้เหล่านี้จึงเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถถ่ายทอดและขยายผลผ่านกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง

ข้อค้นพบสำคัญจากการศึกษาชุดความรู้ในพื้นที่แก่นมะกรูด คือ ความสำเร็จของการพัฒนาไม่ได้เกิดจากการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจชนิดใดชนิดหนึ่ง แต่เกิดจากการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เริ่มต้นจากการสร้างความมั่นคงด้านสิทธิในที่ดิน การจัดการน้ำ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาอาชีพ และการสร้างกลไกความร่วมมือของทุกภาคส่วน กระบวนการดังกล่าวสอดคล้อง

กับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเน้นการพัฒนาโดยยึด **“คน”** เป็นศูนย์กลาง ใช้ความเข้าใจภูมิสังคมของพื้นที่เป็นฐาน และพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่

ในกระบวนการนี้ สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ มีบทบาทสำคัญในฐานะ **“กลไกเชื่อมประสาน”** ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และเกษตรกรในพื้นที่ โดยไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินงานแทนชุมชน แต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ ทรัพยากร และการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันบนเป้าหมายเดียวกัน

ในบริบทพื้นที่ภายใต้มาตรา 19 ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ความท้าทายสำคัญไม่ใช่เพียงการส่งเสริมอาชีพ แต่เป็นการสร้างความ

สมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน สถาบันจึงนำแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่มาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการสร้างข้อมูลและความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่าย สำรวจศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ วางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงการพัฒนาแต่ละมิติให้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

บทเรียนจากแก่นมะกรูดชี้ให้เห็นว่า เมื่อเกษตรกรมีความมั่นคงในสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีน้ำเพียงพอสำหรับการผลิต มีองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และได้รับการสนับสนุนจากกลไกความร่วมมือที่เข้มแข็ง เกษตรกรสามารถพัฒนาแปลงของตนเองจากพื้นที่ผลิตเพื่อยังชีพไปสู่พื้นที่เรียนรู้ พื้นที่สร้างรายได้ และพื้นที่ต้นแบบสำหรับการขยายผลได้

แปลงเรียนรู้แต่ละแห่งจึงไม่ได้เป็นเพียงตัวอย่างความสำเร็จของบุคคล แต่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า การน้อมนำแนวพระราชดำริมาปรับใช้ผ่านกระบวนการทำงานแบบบูรณาการสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับพื้นที่ได้จริง จากเดิมที่แก่นมะกรูดเคยเผชิญปัญหาความไม่ชัดเจนด้านสิทธิที่ดิน การขาดแคลนน้ำ ความยากจน และความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร ปัจจุบันได้พัฒนาไปสู่พื้นที่

ที่มีระบบจัดการทรัพยากรที่ดีขึ้น มีอาชีพที่หลากหลาย มีศูนย์เรียนรู้ที่เกิดจากเกษตรกรในพื้นที่ และมีเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง

สิ่งเหล่านี้ได้หล่อหลอมจนเกิดเป็น **“โมเดลแก่นมะกรูด”** ซึ่งไม่ใช่เพียงโมเดลการเกษตร แต่เป็นโมเดลการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ใช้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาอาชีพ การสร้างองค์ความรู้ และการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนเป็นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นที่ป่าสงวนอย่างสมดุลและยั่งยืน

คณะอนุกรรมการประสานงานโครงการพัฒนา

ของสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรม

ปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ประจำจังหวัดอุทัยธานี